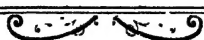

శ్రీరామచంద్ర.

పాసుకా పట్టాభిషేకము.

ఇది

ఏలూరు ఆంధ్రనాటక పరీక్షాసంఘమువారిచే సువర్ణపతకము
బహుమతి వడసిన సుప్రసిద్ధ నటకులు, “భక్తకబీరు”
మున్నగు బహునాటక గ్రంథకర్తలగు

కొడాలి సత్యనారాయణరావుగారిచే

ర చి యి ౦ ౪౯ బ డి న ది .

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

వ బ్లి ష ర్సు:-

కే. కే. పట్నాయక్ అండ్ బ్రదర్సు,

బుక్ సెల్లర్సు, ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

ఏ లూ రు .

శ్రీ సీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాలయందు
యం. రాఘవాచార్యులచే ముద్రింపఁబడియె.

1923.

[తెల ట్ 1-0-0, -

ఉ పో ధృ త ము .

పాతకమహాశయాలారా ! మదీయప్రచురిత నాటకములలో నియ్యది ద్వితీయము. ఇదియుఁగూడ నస్వతంత్రనాటకంబగుటచే విశలంబగు పీఠిక వ్రాయుజాలనైతి. నేను హేలాపురిలో నమిగుఁబెట్టి దాది నామిత్రులవలనఁ గలుగుచున్న సూదరఁయుము, నాటకరచన ప్రోత్సాహము వర్ణనాతీతంబగుట నవ్వారి ఋణాబెట్టులఁ దీర్చుకొనునా యను భీతి జనించుచున్నయది. రామాయణగాధను వివిధనాటకములుగా వ్రాయువలసినదని నాసంపూర్ణ రామాయణపాఠకుల ర్బంధన మెక్కుడగుటచే నందిరికియ్యకొని ప్రప్రథమమున దీనినిరయించి శ్రీ కుప్పిలి కృష్ణమూర్తి పబ్లియర్స్ ప్రచురణవాఁడవ్వారా నాధ్యలోకంబున కంపుకొంటిని. తిప్పల త్తమిపుమని వేడుకొనుట పాటియగుటచే నందుల విశేషమేమియులేనందున నాదోసంబులు విదోసంబులుగా భావించుకొని యుగము యెక్కుడుగఁ బోత్సాహ మొనఁగ వేడుకొనుట యుత్తమమని యుట్లుఁగోరుచున్నాఁడ. గ్రంథక నాభిలాషులరగు మీకు యీనాటకరచనకుఁ గల కారణంబు లరఁకునున్నారు కాన నేను విస్తరించనక్కఱలేదు. ప్రదర్శకులు మాత్రం నాయనుమతిని బడసియే ప్రదర్శించెదరుగాక యని వేడుకొందున ప్రచురణకర్తలకును, ముద్రాలక్షాధి కారులకును, ప్రోత్సాహకరును సదా కృతజ్ఞుఁడనై వందనశతంబు లర్పించుకొనుచు నింతటిత విరమింతు.

ఇట్లు విధేయుఁడు,

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

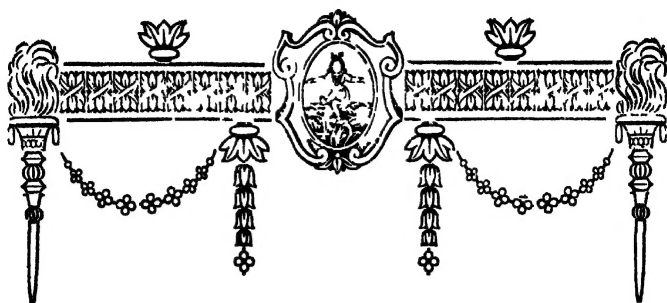
పురుషులు .

1. సూత్రధారుడు.
2. దశరథుడు.
3. రాముడు.
4. లక్ష్మణుడు.
5. భరతుడు.
6. శత్రుఘ్నుడు.
7. వశిష్ఠుడు.
8. సుమంత్రుడు.
9. సేవకుడు.

మహిళాపాత్రలు ముసులు.

స్త్రీలు .

1. కైక.
2. మంధర.
3. కాసల్య.
4. సుమిత్ర.
5. సీత.

పాదుకా పట్టాభిషేకము.

అక్షరములు

[నాంది]

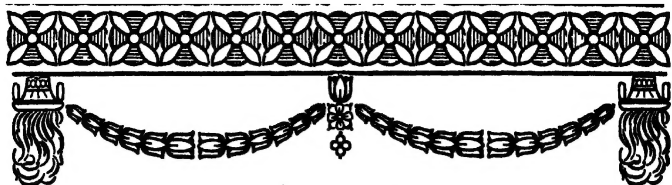
చ. జనకుని శాసనంబు శిర ♦ సావహించి వనాంతరింబులం
దున వసియించెనేని గృహ ♦ తోడఁ త్రిలోకములేలుచుండి శాం
తిని దన సత్యమార్గమును ♦ చెల్లముగాఁగను జాతినట్టి స
ద్భనుడగు రామభద్రుడు స ♦ దస్యులనేలేడుఁ గాతనిచ్చును.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశించి) సదస్యులారా!
నేటిరాత్రి తమ సమక్షంబునఁ బ్రదర్శించుచున్న యీపాదుకా
పట్టాభిషేక నాటకమును.

గీ. గాతమ సగోత్రజుండు; వేం ♦ కయ్య మంత్రి
సుతుడు శివరామకృష్ణుని ♦ సోదరుండు
సత్కవుల దీవెనలఁబొందఁ ♦ జాలువాడు
వ్రాసెను గొడాలి సత్యనా ♦ రాయుండు.

శ్రీ రామాయణాంతర్గత గాధయగుటఁగల దోసంబులక్ష
మించుచు కేవల రసగ్రహణాభిలాషులరై యానందింప వేడు
కొనుచు సంగీత పురస్కరంబుగ నాటక ప్రారంభమునకై
—లయు పాత్రంబుల నాయత్తవటుపఁ జనియెద

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

సప్తమాంకము.

(ప్రవేశము దశరథునియూహనము.)

(దశరథుడు, మంత్రి, వశిష్ఠుడు మఱికొందఱు సభ్యులు ప్రవేశము)

దశ—సభాసదులారా !

గీ. సిరులు వాసలుగురియ నా ♦ ర్జించి; తగిన
దానములొసంగి, ధర్మ మా ♦ గ్గానువర్తి
సగుచు రాజ్యంబునేలి వి ♦ ఖ్యాతిఁ జెంది
యనుభవించితి సర్వ సౌ ♦ ఖ్యంబులేను.

మఱియు వేలకొలది నత్సరింబు లీప్రస్థీభారంబు వహించుటచేత,

గీ. వార్ధకమువచ్చి ముడుతలు ♦ బడుటనొడలు
చుర్బలత్వంబుఁ జెందె, సం ♦ తోషముగను
రాఘవుని రాజుఁజేసి వి ♦ శ్రాంతిఁ జెందఁ
దలఁచి యున్నాడ నాదు స్వాం ♦ తంబునందు.

ఓనశిష్ట మహర్షి చంద్రమా !

గీ. సకల విషయంబులను బోధ ♦ సలిపి, పూర్ణ
పండితునిజేసి మారాము ♦ వలనఁదగిన

నుతులఁ గైకొన్న మీరలే ♦ యలని యెడలఁ
బ్రేమమునుబూని లగ్నంబుఁ ♦ బెట్టవలయు.

వశి—రాజేంద్రా ! సర్వాధి కారులగు తాము దలంచుకొనిన విషయంబు సర్వజనా దరణీయమే. కాని శ్రీరామచంద్రుని యభిప్రాయమును గూడఁ గైకొనుట యుత్తమ మేమోయని దలంచెద.

దశ—దేవా ! రాఘవుని యభిమతము నట్టులే బుచ్చుకొందముగాని రాఘవుఁడు రాజుగాఁజేయఁబడుటకుఁ దగియున్నవాఁడని తమకుఁ దృప్తిగలదా ?

వశి—రాజా ! అందునఁగూర్చి వేఱయడుగ వలయునా ? సకలవిద్యలయం దసమాన పాండిత్యంబు గడించి, బాహుబలంబున మిన్నఁగ్రీ, కెక్కు రక్కసుల నుక్కడగించి, సకల మునివందితుడై, రాజకార్యనిర్వహణ తిగిరిజ్ఞుడై, ప్రజామోదితుడై, సుగుణాభి రాముడై, శాంతమూర్తియై, సత్యవాక్యపరిపాలనాదక్షుడై, యశోన్వితుడై, పరమ పావనమూర్తియై, వెలుఁగొందు శ్రీరామచంద్రమూర్తియేమి ? సింహాసన మధిష్ఠింప నర్హుండు గాకుండుటేమి ? అందునఁగూర్చి మీకట్టియనుమానమేలఁ గలిగినదో తెలియకున్నది.

దశ—ఋషిచంద్రమా ! అందులకుఁగాదు !

గీ. భారము వహించియెఱుంగని ♦ బాలుఁడగుట
రాజ్యతంత్రంబు నేరని ♦ ప్రాయమగుట
కష్టసుఖము లెఱుంగని ♦ కార్యమగుట
బుడుతఁ డర్హుఁడె ? యివ్వడం ♦ చడిగినాఁడ.

వశి—అట్టి యనుమానములతోఁ బనేమియులేదు. రాజా ! రాముడన సామాన్యుఁ డనుకొనుచుంటివా ? బాలుడని దలంచుచుంటివా ? అతం డవమూర్తి యనియు, సకలకార్య నిర్వహణ దక్షుండనియు, దుష్టశిషణ, శిష్టరక్షణ పరాయణుడనియు, నీవెఱకే వినియుంటివి. అంతయు గాక నీ బాల్యమునందే మొన్న మొన్న యరిఁడొనర్చిన యద్భుతకార్యంబుల మఱచితిరా ?

మ. సవనంబుఁ బరిరక్షణంబు సలుపఁ ♦ చాపంబునుఁ దాల్చి శాత్రువ నిర్మూలముఁజేసి, గాధిసుతుచే ♦ తక్ మన్ననల్ జెందఁడే ? శివచాపం బవలీలఁద్రుంచి, మునులా ♦ శీర్వాదముల్ సల్ప రాఘవుఁడా జానకీఁజెట్టఁబట్టఁడొకొ ? లె ♦ క్కా ? వానికికార్యముల్. మఱియు,

గీ. పతియిడిచ శాపమున రాయి ♦ వలెను బెక్కు
వత్సరంబులు పడియున్న ♦ వనిత నిట్టె
కాలితోఁ దాకి శాపమో ♦ క్షంబొసంగి
పడి నహల్య నతండు గా ♦ పాడలేదె ?

అంతయుగాక నదృశ్యరూపులై మింటనిలచి ముని యధ్వరంబున రక్తధారలు గురిపించిన రక్కసులఁ గిక్కురుమనకుండ నుక్కడ గించినదెవరు ? రాముఁడేగదా ? ఇంక రాచకీయ వ్యవహారములయం దందురా ?

గీ. కొలువుఁ దీశిచియున్న వే ♦ శలను మీదు
యంకపాళిని ముద్దుగా ♦ నధివసించి
రాజ్యతంత్రంబులను నతి ♦ శ్రద్ధనఱిగి
తగిన జాగ్రతలోనుండె ♦ దశరథేశ.

కాబట్టి నిస్సంశయముగ రామచంద్రమూర్తిని బ్రభునిగాఁ జేయ
వచ్చును.

దశ—అట్లయిన సచివరా ! సుమంత్రా ! నీవేగి కీర్తరాము నిటకుఁ
దీసికొనిరమ్ము.

సుమం—చిత్తము. (అని వెడలి రామునితోఁ బ్రవేశము.)

రాము—గురువర్యా; తండ్రీ! నమస్కృతులు.

దశ, వశి—కీర్తరామచంద్రా! కామితార్థఫల సిద్ధిరస్తు. కూర్చుండఁము.

రాము—(కూర్చుచుండి) జనకా ! ఆత్మంతాపునరంబుగా నన్నఁ బిలు
వనంపిన గతంబెఱిగించి నావీనులకు విందొనర్ప వేఁడెద.

దశ—కుమారా !

గీ. సుతులు, సుతులంచు, వాపోయి ♦ క్రతువొనర్చి
యీశు కరుణారసమున గ్ర ♦ హించినాఁడ
సకల సౌభాగ్యయుతుల వి ♦ శారదులను
మానసీయుల, సుగుణాఘ్య ♦ లైనమిమ్ము.

అట్టిమీరు,

గీ. విధివిఘ్నము లేకుండఁ ♦ బెద్దకాల
మును భరించిన యీశ్వర ♦ మును వదల్చి
తగిన విశ్రాంతిఁ గలిగించి ♦ దైవచింత
నమున నన్నుంతురని నమ్మి ♦ నాఁడ మదిని.

అందఱిలోనను బెద్దవాఁడవు. మదాజ్ఞా పరిపాలనా కీర్తనబద్ధకంక
ఁబడవు. సత్యమార్గానువర్తివి. శమదమాది సద్గుణంబులు గలి
గి రాజ్యలువాడవు. నీతివిశారదుఁడవు. నీకు విశేషించి తెలుప
వలసిన విషయంబులు లేవు. కాన,

గీ. తగినదార్థ్యంబులేదు, వా ధర్మమువచ్చె
నొడలు ముడుతలుపడె శ్రమఁ బడఁగఁజాల
యీధరాభారమునుమోసి యింపుమీరఁ
దగిన విశ్రాంతినొసఁగుమో తనయనాకు.

రాము—తండ్రీ! తమయాజయైనచోఁ దప్పదు కాని,

గీ. ప్రాయమున బాలుడను ధరా ధారమూని
కార్యములఁ జక్కఁబఱుపఁగాఁ గలుగుదొక్కొ?
బహుళ విషయంబులను నేర్వ వలెనుగాదె
గురులసన్నిధి శుశ్రూషఁ గోరిచేసి.

అంతియఁగాక,

గీ. భరతశత్రుఘ్ను లిటలేరు వారులేక
నట్టివైభవమెట్టులే నందఁదగును
వారువచ్చినపదప మీ వాంఛరీతి
సలుపరాదొక్కొ? మీదుము చ్చటలుదీర.

దశ—బాలకా! నీవుచెప్పిన విషయంబు లాలోచింపఁదగినవేగాని నాస్థి
తియంతయుఁజూడ యేవేళకేమో యనునట్లుగా నుండుటచే జా
గ్రీదావస్థయందున్న నీన్నిఁ బట్టభద్రునిఁగావించి నాముచ్చ
టఁదీర్చుకొందమనుభాగిణిచే నిట్లు తొందరపడుచుంటిని. అంతి
యేగాని భరత శత్రుఘ్నులు లేరనుచిత నాకుమాత్రములేదా?
వాసువచ్చుదనుకఁగూడ జీవింపఁగలుగుదుననుభైర్యము నాకంత
కంతి కంతఁచుచున్నయది. ఇకరాజకీయ వ్యవహారములను
నేర్చుటవిషయమంత గొప్పదికాదు. కాలక్రమమున నదియె
పట్టుపడఁగలదు. దానికింతవిచారమేల? చూడఁడు,

గీ. రాజ్యపరిపాలనాది ము ♦ రృములదెల్పు
చుండనీకండగా వసి ♦ ఘండుగలఁడు
సర్వ విషయంబులను దెల్పు ♦ జాలి నీకుఁ
దోడునీడగమన సుమం ♦ త్రుండునుండు.

తెలియనివిషయంబుల వారివల్లగ్రహించుచు, నీతివిశారదుండ
వై చక్కఁగా రాజ్యంబును బరిపాలించఁదగును? కాన నాయా
జ్ఞ నుల్లంఘింపవని దలంచెద.

రాము—తండ్రీ! తమమీజ్ఞయల్లెయైనచో మారుమాటాడఁగలనా?
మీయిష్టానుసారంబుగఁగానిండు.

దశ—అట్లయినచోవశిష్ట భగవానుడా! రాముండు నాయాశయమీడే
ర్ప బద్ధకంకణుడయ్యె గావున సుహృముర్తము నిశ్చయింపఁ
దగును.

వశి—రాజా! దానికింక విచారణమేల? ఎల్లుండి బాగుగనేయున్నది.
పట్టాభిషేక మహోత్సవ మవశ్యమూచరింపఁదగును.

దశ—చిత్తము, రామా! గురువులరగు వశిష్టులవారు ఎల్లుండి సుము
హూర్తము నిశ్చయించినారుగాన,

గీ. నీవునతితోడ నుపవాస ♦ నియతినుండి
నిద్రయునుపోక హరిని ధ్యా ♦ నించుచుండి
రేవు గడుపుచు నెల్లుండి ♦ తేడుగాఁగ
సిద్ధముగనుండు పట్టాభి ♦ షేకమునకు.

రాము—తండ్రీ! అట్లనే గావించును. నాకింక సెలవొనంగెదరా?

దశ—మంచిది పోయిరమ్ము.

రాము—గురువరా! వందనంబు. తండ్రీ! నమస్కరింతును. (అని
నిష్క్రమించును.)

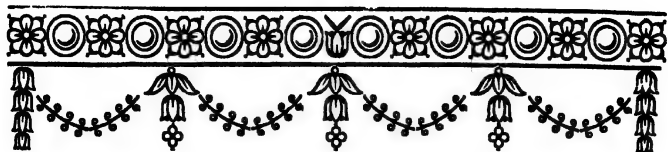
దశ—మంత్రిపుంగవా! నగరవాసులెల్లరుఁ దమగృహంబులఁ జక్కఁగ నలంకరించుకొనునట్లును, రాజమార్గములన్నియుఁ బరిశుభ్ర పరచి చక్కని యేర్పాటు లొనర్చునట్లుగను, రాజమందిరము లన్నియుఁ దగులీతిని జక్కపఱచునట్లును, బట్టాభిషేకమహోత్స వంబునకువలయు సమస్తవస్తువులను సమకూర్చుటయందాయా యుద్యోగులు, సేవకులు, నప్రమత్తులై మెలంగు నట్లును, దగు కట్టుబాటులఁ జేయుటయేగాక, వ్యవధిలేనందున రాజబంధువు లెల్లఱకు సకాలములోఁ జేరులాగున శుభలేఖ లంపుటయందు వలయు నేర్పాటులఁ గావించి, కరితురగాది సందోహంబును రాజలాంఛనములగు దిగ్గినులతోడ నలంకరించుట కనువగువార ల నియమించి, మహోత్సవమునకు వలయు మంగళవాద్యకులను, తదితర వాద్యకులను, రప్పించి వర్ణవిభేదములేక సమస్తజనులా హ్వనింపఁ బడుట కేర్పాటులఁ జేయించి యీమహోత్సవంబున నెట్టికొఱతలు లేకుండఁజేయు భారమును వహించి, తత్కార్య నిర్వహణంబున కేమాత్రంబును జాగుచేయక పొమ్ము.

సునుం—చిత్తము. సెలవుఁ గైకొనియెదను. (నిష్క్రమించును.)

దశ—జేవా ! పట్టాభిషేక మంటపాలంకారాది కార్యము లొనరింపి చుభారము స్వయముగాఁ బూనుకొంటిని. గావున నేటికి గొ లుపుజాలించి పోవుదమా ?

వశి—మంచిది. అట్లనే పోవుదము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము.

కైక మందిరము.

(ప్రవేశము మంధర.)

మంధర—(తనలో) ఏమీ ! ఈ పురాలంకార వైభవము. గోడలకు వెల్లులు వేయువారు, జేగురులు పూయువారు, తోరణములు గట్టువారు, పందిళ్ళు వేయుచున్నవారు ఎందులకో ? (వినుట నభినయించి) ఈ ప్రబల కోలాహలమేమి ! ఆమంగళవాద్యంబు లెచ్చటవో? ఓ, బ్యాంపులేగాదు, బాకాలేగాదు, తాషాలేగాదు, రంఘోళేగాదు, ప్రజలందఱు బరుగులెత్తుచున్నారెచ్చటికి ? నిన్నటి దినమున లేనివైభవము నేడిపై కలిగినజేమిచెప్పుమా ! ఈబండ్లన్నియు వస్తువులను సరఫరా చేయుచున్న వెచ్చటికో ? అదేమి ! ఆ అరుగులమీదఁ జేరి పెట్టెలలోఁ బాతిపెట్టిన దిరి సులదీసి బాగుచేయు చున్నారు. ఎటు దిలకింతుమన్నను శ్రీ హరినామ సంకీర్తనంబునఁ దన్మయత్వంబుఁ జెందినవారలేగాన వచ్చుచుండిరే? అసంఖ్యాకములగు దీపములఁబెట్టి భానుతేజంబును వెలవెలఁ బాటునట్లు జేయుచున్నారు. తీరుగాఁ బంగనా

మంబుల దిద్ది యీ పరుగులెత్తుచున్న సాతానలు తమ కట్టు పంచె లేగతినున్నవో కూడ చూచుకొనకున్నారేమంత యువ ద్రవము వచ్చినదో ! ఈహడాఘడుల కిది కారణంబని తెలుపు వారొక్కరును గానగారేమి ? కొత్తిమేర కట్టలవలె బిలకల నెగరవైచు కొనుచు తమ ఝాగీచెంబులఁ జేతఁ బుచ్చుకొని కోలాహలము చేసికొనుచు సంతతొందరగాఁ బోవుచున్నారెందులకు ? (చెవియెగ్గి) ఏమిటాచాటింపు విందము. ఓరీ! జాంఘి కుండా ఏమనుచున్నాడవు. రామచంద్రయ్యకుఁ బట్టాభిషేకమా? అందులకా? యీకోలాహలముల, యీపలుగులు, యీ యురుకులు, యీభిజనలు, యీమింగివెద్యంబులు, యీ పురాలంకారములు? ఏతావున నెచ్చటవేడుకయైనను నాకన్నలాఁజూడఁ జాలనే ? అందునను శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకమునకు నేకోర్చుకూనా ? ప్రబల విరోధియు నా గర్భశత్రువునగు రామున కింతటి నైభవము ఒరుగుచుండఁగా నేనా యూరకొనునది ? అదిచేమి నైపణ్యమో గాని రామనామంబు నాచెవులఁ గడినతోడనే నాహృదయంబునఁ గోధాగ్ని బ్రజ్వలించుచును. స్వభావ సిద్ధముగ నీహ్యవేశరాలనగు నేనింతి వేడుకఁ జూడఁ ! చూడఁజాల ! ముమ్మాటికిని జూడఁజాలను. చిన్ననాఁడు చేసిన పగాభవమునకుఁ బ్రతీకార మనుకొని నిమ్ము. దుష్టస్వభావయై ప్రతి శుభకార్యమునకిట్లే విఘ్నమొనరించుచుండు ననుకొననిమ్ము. ఎల్లయినను నేనిప్పు డిక్కర్నమునకు భంగముచేసి తీరవలయును. లేనిచో నాయూరుపేరుగూడ రూపుమాయును. కాన నానెచ్చెలియగు కైకేయి నెట్లయినఁ బోత్సహించి నాయత్నమున సఫలీకృత మనోరథురాల

నయ్యెదఁగాక. (ఏ)కాశముగా) కైకేయీ ! కైకేయీ ! పుట్టి
మునిగిపోవుచుండ, హాయిగా నిద్రించుచుంటి, వేమమ్మా !
లేమ్ము.

కైక—(లేచి తొందరగా) ఏమిమంధరా ! ఇప్పుడింత తొందరగా
నిద్ర లేపితివి ? ఇంకను దెల్లవారినట్టుల లేదే ?

మంధ—ఇంకను దెల్లవాఁడలేదా ? మన జన్మయే తెల్లవాఁడినట్లున్నది.
తేపటినుండి మన బ్రతుకడుగినా ? లేలేమ్ము.

కైక—మంధరా ! ఏమి ? ఏమి ?

మంధ—ఇంకా యేమి యేమరుచున్నావా ? నీకేమైనఁ జెముడువచ్చె
నా ? విరుమా కోలాహలము గొంతులు బద్దలగునట్లుచేయు
చున్న ఆ హరినామభజనలు, నానావిధ మంగళి వాద్యంబులు,
ఇట్లు వచ్చి చూడుము. పురింబారియు నెట్లలంకరింపఁ బడి
నదో ?

కైక—అవును. ఈహడావును లన్నియు నెందులకో ?

మంధ—ఎందులకా ? రాముపట్టాభిషేకమిట.

కైక—మంధరా ! నిజముగ నే ?

మంధ—ఇందబద్ధము కూడనా ?

కైక—ఆహా ! ఎట్టి శుభవర్తమానము వివరింపితిని ?

గీ. సత్యమార్గానువర్తి వి ♦ శారదుండు

సుగుణములఖని రాముడీ ♦ ధ్మోణినేలు

భాగ్య మెన్నాళ్ళకబ్బె బా ♦ ఎనతఁ జెందె

వీనులీనాడు శుభవార్త ♦ వినిన కతన.

మంధ—కైకేయీ ! ఎంత తెలివి లేకువదానవమ్మా ! రాముపట్టా
భిషేకవార్త నీవిప్పుడు వినినది. భరత పట్టాభిషేకవార్తగాదు.

కైక—అవును. శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకవార్తయే నేను వినినది.

మంధ—అది నీకు శుభదాయకమా?

కైక—కాదా! ముతీ.

గీ. సర్వ సుగుణాభిరాముఁడు ♦ సార్వభౌముఁ
డగుచు మమ్మేలుచుండఁగా ♦ సంతకన్న
భాగ్య మింకొండుఁ గలుగునే ♦ బడయమే? సు
ఖంబులను రాము పరిపాల ♦ సంబు క్రింద.

మంధ—ఇంత పిచ్చిదాన వేమమ్మా! రాముడే ప్రభువైనచో నీవే
మగుదావో గుర్రైటుంగ కున్నావే?

కైక—ఏమగుదును?

మంధ—ఏమగుదువా? దాసివగుదువు. ఎందులకును కొఱమాలిన
దాన వగుదువు. ఇంతటినుండి పుట్టింట నుండవలసినదాన వగు
దువు. కొనల్యాదేవికి బరిచారికగా నుండవలసినదానవగుదువు.

కైక—మంధరా! ఏమది? నేడిట్టులాడు చుంటివి. నీకేమైన మతి
పోయెనా?

మంధ—ముందు రానున్న సీతిగతుల నెఱుంగక పోవుటయేగాక ఊడు
మిక్కిలి నాకు మతిపోయిన దనుచుంటివిగా? పోనిమ్ము. నా
మాటల కేమిగాని కైకేయీ! మహారాజునకుఁ గడిసారపు
భార్యవు. నీవనినఁ బంచప్రాణంబులర్పించు చుండువాఁడుగదా?
మూఁడు దినంబులనుండి నీగడప చాలునకైన వచ్చెనా?
చెప్ప.

కైక—అందులకుఁ గారణమేమిగా నూహింతువు?

మంధ—ఏమిగా నూహించెదననినఁ గౌసల్యా మహాదేవిమీదమక్కు
వను వదలలేక నీ మూఁడు దినంబులనుండి యచ్చటనేదిష్ట

వేసికొని కూర్చుండుటచేత ఆపట్టపుదేవి మాయలోబడి యీ కృత్రిమపుటాలోచనముఁ జేయుచుఁ దీక్షికలేక, ఆరాణిగారిని యావిధముగా బహుకరించ వలెనని, ఆవిడచే మెప్పులఁ బడయవలయునని, ఆవిధముగా నిన్ను వంచనఁ జేయవలయునని యీవైపునకు రాకుండఁ తెలిసినదా ?

కైక—అమెయం దెక్కువ మక్కువఁ జూపుచు మనవైపునకు రాకుండుటచే మనల నగౌరవపరచినట్లుఁ దలంచవచ్చు ననుకొనుము. రాముపట్టాభిషేకవార్త మనకు వంచన మగుటెట్లు? రాముఁడు సుగుణాభిరాముఁడు. జ్యేష్ఠసుతుఁడు. మునిపూజితుఁడు. వినయ వివేకశీలుఁడు. దైవభక్తి పరాయణుఁడు. సూన్యతవచస్కుఁడు. అట్టివాఁడు రాజగుట సర్వజన సమ్మతమే యగునుగదా ? విరోధివర్గముగూడ నాతని రాజతీకమునే గోరుచుండురు.

మంధ—అవును. ఇన్నివిశేషణములుగలిగిన వాఁడగుటచేత నే కాబోలు కన్నుమిన్నఁ గానక నన్నఁ జావమోవఁ బొడిలెఱ్ఱ లందఱు యొక పెద్ద లోపముగాదని, రాముని సుగుణ సంపత్తికదియొక లోపకారణ మగునని యీ ప్రస్తావనయే రానియక నాతఁడే దైవతుల్యుడని పొగడఁజూచి యామిహారాజు వెనకఁ జేరి తాళమువేయుట మొదలు పెట్టిరి. ఆహా ! రాముని శాంతము, రాముని వినయత్వము, ఏమని వర్ణింతును ?

కైక—ఏమీ ! రాముఁడా ? నిన్నా ? తిన్నెనా ? ఎంతమాట ! ఒక్క నాఁడేనిఁ జెప్పవైతివి ? పోనిమ్ము. మంధరా ! తన్నినాఁడనియే యనుకొందము!

గీ. బాలుఁడౌటను; ఆటాడు ♦ వేశయందుఁ

దగిలెనేమొ పదంబు, రా ♦ ధ్ధాంతమేల

దానికింతగ ? నంతమా ♦ తాన రాము

పైనిఁ గత్తును వహియింప ♦ భావ్యమగునె ?

మంధ—అవునమ్మా ! అవును. నీవు మీవారి మాటల మాటాడక
నాపక్షముగా నెట్లుగదా ? ఏమో ! ఒకయూరిలోఁ బుట్టి
యొక్కచోఁ బాలుఁ గానినవార మగుటచేత నామాత్రమైన
నభిమాన ముండకుండునాయని యనుకొంటిని గాని నీవిత
దానవా ? ఎవరి కడుపులో నేమి యూహలుండునో యెవ్వరు
చెప్పఁగలరు ?

కైక—ఓసి పిచ్చిదానా ! అజ్ఞాన దశయం దట్లానరించి నాడేమో
యంటినిగాని రాముఁ డొనర్చినది లోపము గాదంటినా ? చేసిన
లోపము చిన్నదగుటచే నింతటి కార్పణ్యము వహించుట మన
కుఁ దగునా ?

మంధ—కార్పణ్యము వహించి రాముని కొట్టుమనిగాని, దిట్టుమని
గాని, బాధపెట్టుమనిగాని, ఎధించుమనిగాని చెప్పటలేదు. నే
జెప్పఁజూపునది నీ బాగుకొఱకేగాని నాయొడిలోనేమో గురిపి
తువనిగాని, సిరిసంపదలు వచ్చిపడుననిగాని తలంచలేదులే !

కైక—మంధరా ! అంత కోపమెందులకు ? నా బాగుకొఱకు నీవు
చెప్పఁదలంచినదేమో చెప్పము.

మంధ—ఆరాముఁడు రాజైనప్పడు మన దశలు తొలంగునని చెప్ప
చుంటిని. ఈవఱకే పైచూపులు చూచుచున్న కొనల్గు మన
నెత్తిపై నెక్కి కీలుబొమ్మల నాడించినంతి నాడించఁ గలదా.
భరితుఁడు గుర్రములను గాయవలసి వచ్చును. పోనిమ్ము దీని
కేమిగాని కైకేయీ ! యివన్ని యటుంచుము. కడసారపు
భార్యవని యనురాగము లొలికించునీభర్త, సదా సీపదధ్యాన

మే సకలమ్మని నమ్ముచరించు నీభర్త, నీనామస్మరణ మాత్రీ
ముననే యుబ్బి లెబ్బిబ్బులై యొడలెఱుంగక గంతులిడుచు
లొట్టలువేయు నీభర్త, నీ ముఖారవిందమును దిలకించినంతనే
చంక లెగఱవేయు నీభర్త, మూఁడు దినంబులనుండి మనచాయ
కురాకపోగా పోసి ! కేపు శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము జరుగఁ
బోవనున్నది. దీనికై ఏమందువని నిన్నడుగుట కేరినైనఁ బంపె
నా ? అదిగాక మేనమామల యిండ్లయొద్దనున్న భరత, శతృ
ఘ్నులఁ దీసికొనిరమ్మని యెవరినైనఁ బంపెనా ? మీ గొడ
వయే లెట్టెట్టడయ్యె. మీగుమ్మము ఛాయకే రాడయ్యె. ఇది
యిట్లని ఆలోచింపడయ్యె ! ఇన్ని విధములగు వంచనములు
జరుగుచున్నను మహారాజునకు నా మీద మక్కువ మెండని
దిక్టములు మాఱుమోగునట్లు పలికెదవు ! ఏమి ప్రయోజ
నము ?

కైక—మహారా ! వాపిమా మహారాజెట్టి కపటంబుల నెఱుంగఁడు.
కౌసల్యా ప్రభాధితుఁడగుటయు యిట్టి విపరీతచ్యేష్ఠలకుఁ బాల
గుట లెట్లనిచుచున్నది. ఏసంగతులెట్లున్నను శ్రీరామచంద్రుని
పట్టాభిషేకివార్త నాతోడఁ జెప్పినఁ గాదెందునా ? సచేమేని
యడ్డపడుదునా ? తన మహాదైశ్వర్యములు నాకుఁ గట్టిపెట్టు
మనుచుంటినా ? రామభద్రునిమీద నాకేమేనిఁ బగయూ ?
అట్టి దుర్బుద్ధులు నాకులేవే ? నిజముగాఁ గౌసల్యకు నావిష
యమున దురభిప్రాయము గలదునుమా.

మంధ—ఓ ! కేకయరాజపుత్రీ ! మహారాజు ఏపాప మెఱుంగఁడనుట
నిశ్చయమేగాని యీపట్టాభిషేక ప్రయత్నములు చాలకాలము
నుండియే జరుగుచున్న టదమువలెఁ గనఁబడుచుండఁగా ఒక్క

నాడైన నీతో సంప్రదించెనా ? మీయిద్వర కేకాంతప్రదేశము దొరికినదిగాదా ? ఈ విషయమునుగూర్చి యేమాత్రమును దెలియకయరాదని అవుతలఁ గొసల్యాదేవిగారి యాజ్ఞయైయుండుగా నీకుఁ దెలియడమేనా ? ఈమిషలన్నియు నిట్లుండఁబట్టి గోతిమ ప్రియత్నముల కంతరాయంబు వాటిల్లునని భరత, శత్రుఘ్నుల నిటనుండి వెడలఁబంపినది. తెలిసినదా ? లేనిచోఁ గాలవ్యవధిలేకుండ, కొడుకులు చెరితలేకుండ, యేమంతముంచుకొని వోయినదని యింత త్వరితముగ లగ్నము పెట్టించవలసి వచ్చినది చెప్పము ?

కైక — ఇదంతయుఁ గొసల్యాదేవి ప్రోత్సాహముననే జరిగియుండునని దలంచెదనా ?

మంధ — అహ ! నిస్సశయముగా ?

కైక — మంధరా ! రాజెంతటి మూర్ఖుడైపోయెను ? మన మిప్పుడేమి చేయుదము ?

మంధ — మనమా ! రామపట్టాభిషేకమునకు విఘ్నంబు గల్గింపవలెను. భరతుని రాజుగఁ జేయించవలెను. ఇతఁ వెరిదానవేది? చిన్న తనగబుననుండి చేతులమీదుగఁ బెరిచిన భరతుఁ డొకరికింద సేవకుండై చాకిరిచేయుచుండఁగా స్వభావసిద్ధముగనే యీర్ష్యా వేగురాల నగు నేనుజూచి యోర్వగలనా ?

కైక — మంధరా ! ఏమి యజ్ఞానురాలవైతివి ? ఇది ఎందైన నర్హమైన విషయమా ?

గీ. సవతిపైఁ గోపమున; రాజు ♦ సల్పుచున్న
కార్యములయందు నీర్ష్యను ♦ ఘనచరితుఁ)

శ్రీరఘూత్తము పట్టాభి ♦ షేకమునకు
భంగమొనరింపఁ దలచుట ♦ పాడియగునె ?

మఱియు,

సీ. గాఢేయునవన దీ ♦ శునుబోచి వాని యా
శీఘ్రులఁ బడసిన ♦ శీలుడతఁడు
వతిశాపవశమున ♦ గతిలేకనున్న య
హల్యనుఁ బోచిన ♦ యాశ్వుడతఁడు
శివధనుస్సునురెండు ♦ జేసి జానకిఁజెట్టఁ
బట్టిన జగవేక ♦ జెట్టియతఁడు
పరశురాముని నోటుఁ ♦ బరచి సాహస, విక్ర !
మంబును జాటిన ♦ మాన్యుడతఁడు
గీ. అట్టిశ్రీరాఘవుండు తేఁ ♦ డగుటఁజూచి
సంతసింపనివారలీ ♦ జగతినెవరు
గలరు? నేనట్టిచోరాము ♦ కార్యమునకు
భగ్నుమొనరింప నవ్వల ♦ పాలుగానె?
అది యంతయు నట్లుడనిమ్ము !

చ. భరతునికంటె నెక్కుడగు ♦ భక్తినిజాపుచునాయెడన్ నిరం
తరముఁ జరించు నాసుగుణ ♦ ధాముని రాముని పట్టభంగ మె
క్కరణి నొనర్పనేరుతు ను ♦ ఖంబుగ నుండిన కాలు ఊంపిలో
నిరుకఁగ నీయుమంచు వచి ♦ యించెద వెంతటి మూర్ఖచిత్తవో ?
మంధ—పోనిమ్ము. నాకేమి ? కాసల్యాదేవి రాజమాతగా నుండుట
కును, రాముఁడు రాజుగా నుండుటకును, నీవు నీకొమారునితోఁ
గూడ దాస్యవృత్తిలో నుండుటకును, నీవిష్టపడుచుండఁగా నాను
కండియలాగున మధ్యనాకేమి ? ఏమో! బాల్యస్నేహముచేత,

ముందు ముందు మీకు నానున్న దీనదశ జూడజాలక పంపింజును పట్టణము గాని లోపలోకి పంపింజును నామెనుచే !
 గాని బోయెదను. ఇంతిదనుక పట్టణ నోరుబట్టుకొని వాగి
 నుమిలకు యజ్ఞనురాలనని, యూర్జచిత్తినని, కెండు తావు
 గలిగించిపగదా ? ఇంక జాలును. గర్విప్రాయశ్చిత్తమైనది.
 కైక — ముందరా ! నాపై నీకంత కోర్కె మీల ! కాని మనమిప్పుడు
 పట్టాభిషేకమునకు పట్టుమొనరించు విధానమెట్లు ? రాము
 కుం గట్టనున్న పట్టమును భరతునకు గట్టమన్నచో రాజుగిరి
 చించునా ?

మూధ — నాకు కోపము వచ్చినది గదా ! నీ నీవేమియు నామా
 పననక్కఱలేదు. సర్వదా నీమెలు గోరుదాననగుటచే నల్ల
 నర్పుట బాగుండునని సలహా పూర్వకముగ నంటిని.

కైక — కాదు. నీచెప్ప చేతలలో మెలంగెదను. నీవేమి యునర్పు
 మన్న నదియే తెలియరైదను. తిద్వధానముమో ఎప్పుము.

మూధ — ఊరక వాగ్దాయ మిమో ?

కైక — అట్లన్నదను జరుగి పులే.

మూధ — పట్టయినది సేసినది. అట్లే నెర రాసురి యుద్ధమున నీ
 పుగనక కృష్ణుని నీకచ్చి పట్టముంబున మయ
 ము వచ్చినప్పుడు కోరుకొనెదనని రాజుకడ దాచుకొంటి
 నా ?

కైక — ముందరా ! నీకెంతటి భూపకశక్తి యున్నదె. అబ్బా ! యెప్పుడు
 యుద్ధము ? ఎప్పుటికని ? అనున. ఆవరము లిప్పుడేతీ నుప
 యోగ పరచుకొందము ?

మూధ — భరత పట్టాభిషేకము. రాము పనవాసము.

కైక—రామునకు వనవాసమేల ?

మంధ—శ్వేత్వత్వ మీమాంసలేకుండఁ బోవుటకు.

కైక—మహారాజుండుల కంగీకరించునా ?

మంధ—అదే గొప్పచిక్కు. నీసమర్థతచేత, నీతెలివితేటల చేత, నీబుద్ధిసూక్ష్మముచేత, నీసరసవాక్యాధుర్యముచేత, నీయుపచారనైపుణ్యముచేత నీదివ్యాంబరభూషణాలంకార వైభవముచేత మహారాజును మెప్పించి, లాలించి యెప్పించవలయును.

కైక—మంధరా ! నేనేమన్నను నీకుఁ గోపమువచ్చునుగాని భరత రాజ్యాభిషేకమునకుఁ జిత్తము సమ్మతించినను రామువనవాసమునకు మాత్రము జిత్తము సమ్మతించకున్నదినుమా ?

మంధ—అదే తలతిక్క. భరతునకు రాజ్యమిప్పించఁ దలంచుకొన్నచో రాముఁడుండిన మనయాట లెంతమాత్రమును సాగవు. ప్రజామోదమును బొందఁజాలము. కాస్త్రీమంగీకరింపదు. కాన పట్టాభిషేక విషయమెట్లుండినను మన ప్రయత్నములకు ముందు రామువనవాస మవశ్యక ర్తవ్యము.

కైక—మంధరా ! నిజమే. అట్లయినచో నిట్లానర్తును. నేనిప్పుడే యాయలంకారములన్నియుఁ దీసివైచి, మలిన వస్త్రధారిణియై, కోపగృహమునఁ జేరి పడవలసిన పాట్లన్నియు శక్తివంచనలేక బడి, సఫలీకృత మనోరథురాల నయ్యెదను.

మంధ—సరి యిఁక నేమి ! నీకొమరుఁడు రాజైనచో నింక మేమగుపడుదుమా ?

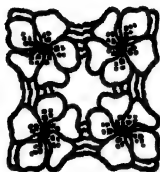
కైక—అచతురోక్తులన్నియు నిప్పుడెందులకు లెమ్ము ? అంతవఱకు వచ్చినప్పుడు చూచుకొందము. మహారాజు వచ్చు వేళయైనది

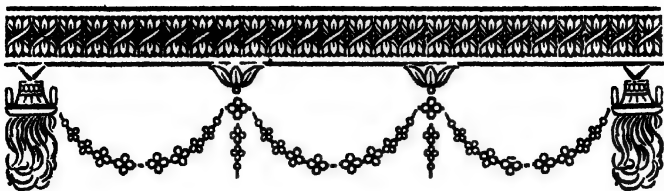
నీవింక నీప్రయత్నమున నుండుము. అదిగో కాళ్ళచప్పుకుగూ
డ వినవచ్చుచున్నది. నేనింక నాప్రయత్నములో నుండవల
యును.

మంధ—ఏమో ! ఎట్టులీకార్యంబున జయంబుఁ బొందెదవో ఆభార
మంతయు నీయంజేయున్నది. పోవుచున్నాను.

కైక—అన్నిటికిని భగవంతుఁడేకలఁడు పోయిరమ్ము.

(అండలు నిమ్మ)మింతురు.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

త్రితీయాంకము.

కైక మందిరము.

(దశరథుడు ప్రవేశము.)

దశ—ఏమి ! యీ అద్భుతము. నిరతంబును గలకలలాడు యీ సౌధ-
బు నేడేల కళావిహీనముగ నున్నది ? ఇందెవ్వరును గానరా-
కున్నాడు ! పరిచారికలు గూడఁ గానరాకున్నారే ? కారణ-
బేమి చెప్పుమా ! నాయకులు జూడవినవచ్చినంతి నే యెంతయో
సంతసంబున నెదురుగావచ్చి సగౌరవముగ, నాదరణ పూర్వక-
ముగ, లోనికిఁ గొనిపోయి ముద్దు ముచ్చటలఁ జెల్లించు నా-
యలివేసి, నా మురిపెములదొంతి, నారతనాలబంతి, కైకేయి-
నేడు రాదేమి ? పరియాచకమున కెందైన డాగనేమో ? ఓకే-
కయరాజపుత్రీ !

మ. పరిహాసంబునకంచు డాగి నను ద్రి * వృల్ బెట్టఁగానేల ? వే-
గిరము వచ్చి కవుంగిలించి నను నీ * క్రీగంట వీక్షింపవే .

సరనోక్తుల్ బచరింపవచ్చు; ఝడిపి ♦ చక్షవచ్చునిందుండి యి
క్కరికి దవ్వలడాగొన్న కనుగోఁ ♦ గాశక్యమేనాకికా.

మరియు,

మ. పరువెత్తందగుదార్థమా సమసె న ♦ బాతాక్షి యెచులఁ గి
క్కురుమన్ నాదములేక డాగితివా? జం ♦ కుగ్ గొంకులేకుండముగ
దిరము దుటివా? లేక యీవనమునం ♦ చే డాగితో? నిస్సనా.
ద్వొపెట్టా దొడఁగెకామనంబుఁ బ్రియకాం ♦ తా! లేచిరారమ్మికా

(మందిరంబులోనికి బోవుచుండఁగనే గుమ్మముకడ నేలఁ
బడియున్న కైకేయిని జూచి) ఆఁ ఆఁ కైకేయీ! కైకేయీ!
ఏమి యీవివరీతము? ఈరూపమేమి? ఈవస్త్రమేమి? ఈరా
నేలపైఁ బరుండుచేరు? కుగుల విరియఁ బోసికొని, భూషణ
రాజంబులన్నియుఁ దీసివైచి, మలిన వస్త్రధారిణివై యీగతిఁ
బడియుండుటఁ జూడ నేదియోగొప్ప విశేషకారణ మున్నట్టు
లగవడుచున్నయది. (ముఖముఁ బరికించి) ఈమె మొగంబునఁ
గొఱ్ఱధంబు తాండవంబాడుచున్నయది కారణంబేమి చెప్పుమా!
కైకేయీ! పలుక వేమి? (మఱింత దగ్గఱకుఁజేరి) పేయసే!

మ. కనులన్ విప్సము నిమనోహరుడఁ గ్రీ ♦ కంటన్ విలోకించి భూ
షణరాజంబుల వీడుచున్ మలిన వస్త్రబొక్కటిన్ చాల్చి నే
లను బన్నుండియుఁ గ్రోధచిత్తవగుటే ♦ లా? దెల్పినాచిత్తమం
దున సంతోషము గూర్తువేని వడిదీ ♦ ర్తుగ నీమనోభీష్టముగా.

తరుణీమణి! లేలెమ్ము! నాపంచప్రాణంబులను నీయధీనం
బందుంచి సకలంబునీవయే యని నమ్ముకొని చరించు యీ
దానుఁడిత్తతి నీక్రోధం బుపసంహరింపవయేని దాళజాలఁడు!
తాళజాలఁడు!

చ సవతులు నిన్నుజూచి విరః • సంబగు మాటలనాడిరో ? తనూ
భవుని నిమిత్తమై భటులః • బంసంగలేదని యల్కబూనితో?
భవనమువంకరాక పని • పాటలలోన మునిగి తంచు నో
యువిదరొ! కోపమూనితివా? యున్నది యున్నటులగా వచింపుమా.

నీవే నాప్రాణమానధనంబులనియు, నీకీయకారణ కోపంబు
దగదనియు దగ్గఱఁజేరి యిన్ని తెఱంగుల వేడుకొనుచుండఁగా
మునుగుఁ దీయక, మూతిబిగుంచుకఁ బడుండ ధర్మముకాదు.
(అని మునుగుఁ దీయచుండఁ గైకేయి విదలించుకొనును.)

శా. నాకర్పించివుండేమి కాలినది కాం • తా! నాదుచిత్తంబును
జీకాకందఁగఁజేసి యిట్టులఁ బరీ • క్షింపంగనుం దానునై
నీకోర్కెల్ నెరవేర్తునంచు దెలుపఁ • నీకింత వంతంబె ? అ
య్యా! కైకేయి క్షమింపుమింక ననున • త్యుత్సాహ సంప్రీతితో.
కైక—(చివాలునలేచి) ఆపాపిష్టివిధాత నాలలాటంబున లిఖించిన
ప్రాత్రకు నాలోనేను విలపించుచుండఁగా నాసుకండియలాగున
మధ్యవచ్చి మదోన్నతై వాక్యంబులాడి నావిచారమును మఱా
తవృద్ధిపఱచు చుంటివేమి ? నీకర్మమేమియుఁ గాలలేదు. నీకై
గోధము వహించునంతటి సమర్థతఁ గలదాననుగాను. సవ
తుల నిరసన వాక్యంబులతోడ నాకేమిపని ? నీవిప్పు డిచ్చటి
కేల వచ్చితివి ? ఎవరికర్మము వారేయనుభవించుదురు. ఈవృధా
లాపములేల ? ఈస్తోత్రపాఠములేల ? ఈవినయ వేషములేల?
ఏటికీ యక్కఱకురాని చేష్టలు ?

దశ—ప్రాణేశ్వరీ !

కైక—అబ్బ! ఏమీ యీసంబోధనము? నాభిదగ్గఱనుండి వచ్చినవా
క్యమేనా? చాలుజాలు ఊరకొనుము. విన్నవారుపరిహసించుదురు.

దశ—లోకుల పరిహాసములకు వెఱచి నాయనురాగముల కుప్పవైన
నీపైని నాత్మల్యమును దిగఁద్రాగుదునా? నీదాస్యము మఱతు
నా? నానుఖంబులఁ ద్యజింతునా? ఏటికివిరసాక్షులు?

కైక—అవునవును! నావివిరసాక్షులు. నీవివిరసాక్షులు. ఏమిసరస
మోడిపోవుచున్నది? నీపుపురుషుడవా? నేను స్త్రీనా? నాకునీ పు
ష్పతివా? నీకునేను సతినా? అదినములువేఱు. ఈదినములువే
ఱు! ఎందులకు నన్ను వృధావాగింపఁ జేతువు?

దశ—కైకేయీ? నేడిట్టుల వివేతముగ, మాటలాడుచుంటివే
మి కారణము చెప్పు? ఈవఱలో నెన్నఁడైన నన్నిట్టిచిన్నచూ
పుఁజూచి యెఱుఁగుదువా? నీవెట్టుగానుఁగునిన నట్టులనేయాడి
తిని. నిలువమన్నతావున నిలిచితిని. ఏదిచేయుమన్న నదియె
చేసితిని గదా? అట్టివాడనగు నేనిప్పుడేమివిరద్ధముగాఁ బ్రవ
ర్తించితి నని యాయాగ్రహము?

కైక—ఈసరిసాక్షులన్నియు నీమూఁడుదినంబులనుండియుఁ బట్టపురా
గారియొద్ద నేర్చుకొంటివా? నన్నుసమాధానపరచుట కివియ
న్నియు నేర్పిబంకెనేమి? పాపమాచిడ నాయొద్దకేలఁబంపున?
మతివిభ్రమఁజెంది యిదిగో కౌసల్యుడేవిగాఁ యంతఃపు
రంబని త్రోవదప్పి వచ్చితివి. పరిచారికను దోడొసంగెదను గాని
గౌసల్యదగ్గఱకుం బొమ్ము!

దశ—

ఉ. నేరమొనర్చనైతిఁ దరు ♦ ణీమణి నీయెడ నుంతయెని, యీ
తీరున నాడరాదుననుఁ ♦ దియ్యని పల్కులతోడ నీదగు
గోరికఁ దెల్పుడేని వడిఁ ♦ గూర్తును; దీర్తును నీదువాంఛ నీ
నీరసవాక్య జాలమిఁక నిల్పుము ♦ చాల్పుము శాంతముగా మదిఁ.

కైక—ఈస్వస్థివచనంబుల కేమిలెమ్ము? మాకేమి వాంఛలుండును?
ఆ వరములు, ఆ లాంఛనంబులు, ఆ ముద్దులు, ఆ ముచ్చటలు మా
కెందులకు? కొనల్యాదేవిగారన్న అమ్మగన్న బిడ్డయగుటచే
నావిడకే ఓర్పుడు.

దశ—కైకేయా? అట్లనకుము. ప్రసంగగోరణినిబట్టి చూడ నీవే
మో నన్ను గోరినట్లు, నేను నెరవేర్చినట్లుగను దోచుచున్నది?
ఏమేని నన్ను గోరితివా? నేను కాదగితివా? నీకు వాదాన
మొసంగి ముద్దుముచ్చటలఁ జెల్లింపనైతివా? నీవిషయమై
యెన్నఁదేని యన్యతము లాడితివా? చెప్పము. ఏల యీనిష్ఠ
రాలాపములు?

కైక—అవును? కోరుకొన్నవన్నియు నెరవేర్చుదాతలు, అడివిష్టలు
ఱుంగనివారు, జ్ఞాపకములేదా? మొన్న మొన్న జరిగిన వి
షయము?

దశ—నీనా? అన్యతచూడినది, నీవిషయమేనా?

కైక—ఇతరులవిషయమైనచో నర్థమాదుదరుకాబోలు?

దశ—దేవీ! ఎందులకట్లనెదివు?

గీ. పాపసంబైన యిత్థావృత్తుల ♦ వ శమించు
జననమందిన వారల ♦ సత్కమన్య
మండిపడెదరు సుమ్మియా ♦ మాడ్కికేల
పాపములకొడిగట్టగఁ ♦ బాల్పడిదవు.

అదియట్లుండనిమ్ము నిన్న మొన్ననే జరిగిన యంశమునుగూ
ర్చిమరచితివా యంటివి. అవిషయమెదియోదెల్పుము.

కైక—నేనుదెల్పవలయునా? జ్ఞాపకములేదా?

దశ—నాశ్చకదశయందు, భూతకాలవిషయంబులు జ్ఞప్తయిందుల
డు ప్రకమునాదా ?

శ్రీక—టాటా ! అట్లనా ?

మ. అపరబ్రహ్మయటంచుఁ బేర్వడిన వీ • శ్వామిశ్రుఁడనాఁడు
సర్వవమై రామునిబంపుమంచు ననుఁబా • ర్థిపంగ నేమంటివో
యపుడేపోయెనో యింతలో నెఱుకువా • హఁయేమి? యిత్వాకువం
శపురాజేండుల ధర్మవన్నములు చా • ల్పలేల యీవాదముల్
దశ—ఏమీ ? విశ్వామిశ్రుఁడు రామునిబంపుమన్నప్పుడే నబద్ధమాడి
తినా ? శ్రీకా ! పవనరక్షాత్థం ముద్దుకొమరుని గాఢేయు
వెంటఁబడలేవా ?

శ్రీక—అ ! పంపకేమి?

గీ. ఎంతరాక్షాంతమయ్యె ? నా • డందరెంద

తెన్నె తెన్నెగులఁ బెల్లీ ? • వెన్నిగతుల

వేదనఁబడినావు ? శ • మించునేము

యంచు భయమునఁగాదె బం • పించినావు ?

దశ—దేవీ ! ఎన్నఁడోజరిగిన యాయక్కఱకుమాలిన విషయంబులఁ
ద్రవ్వి నామాననంబు నేల నారాటవఱచెదవు ? నీకిప్పు డావ
శ్యకములగు విషయములఁగూర్చి మాట్లాడరాదా ? కోరికలే
మైననున్నఁ గోరుకొనరాదా ? చేతులఁ గట్టుకొని నీమనోభీష్ట
విఠాడెట్టును. త్వరితంబుగఁ దెల్పుము.

శ్రీక—దెట్లుట కేమున్నదోలెండు. తీర్పుట దుస్తరముగునేమోయనియో
చించుచున్నదాననుఁ మీచిత్త మసర్వమునకు వెనుదీయఁదనియు
నందినట్లు నందఁకుండన పాదంబులనుగూడఁ జెట్టుకొనునంతటి
సమాధిలనెయు మీహృదయంబు మధువుఁగిరితమాగు విషమటం

బనియుఁ బూర్తిగాఁ దెలియుచున్నది. ఏయెడకాగొడుగుపట్టు
మీరవరైనము సంపూర్తిగాఁ దేటవడినది. పొలుదాటి తెప్పఁ
దగులవేయు మీరఘనంశజల సైజవ్యభావము సంపూర్ణముగ
బోధపడినది. నేను కోరుకొన వక్కఱలేదు. మీరీయనక్క
ఱయూలేదు ఎట్లయితేనేమి.

గీ. దళరథుఁడు సత్యసంధుఁడు ♦ దప్పఁబోడు.

నోటితో నన్నదాని యు ♦ న్నాటజగతి

నిలుపుకొననెంచి మెలఁగు నీ ♦ నేర్పుజూచి

సంతసించుచు నున్నారు ♦ జనులురాజు.

అంతియేగాని కడుపులో నెంతటి యాహులున్నవో పరి
శీలించినవారే ?

దళ—తరుణీమణి ! నాకు వారివీరి పరిశీలన మెందులకు ? స్వానుభవ
చిత్తపు నీవు కలవుగదా ? నీయెడ నొకప్పుడు పోషమేమున్న
దో చెప్పము. దిద్దుకొందును. అట్టిప్రతిని మఱచిపోవుని
నిన్నుఁ బ్రాల్మలుకొందును. పిచ్చిదానా ! పెరివానినికేసి.
వృధా కాలక్షేపమునర్పి వన్నాడింపఁ జూతువుగాని నీకుమాత్ర
ము నాపైఁ గోపమా ? ఏనియో అక్షణిక మట్టిదగుట నిట్లు వి
కృతాకారమున గానుపించితివి. చెప్పమునీ కేమికావలయునో ?

గీ. రత్నహారంబులో లేక ♦ నూత్నములగు

జలుగువలువలూ; మాడలో ! ♦ బలురకముల

హయములో, కరులో, గోరు ♦ మబలవేగ

దెల్పుదువయేని నీకోర్కెఁ ♦ దీర్చువాడ.

కైక—వీటిలో నేవితక్కువగానున్నవని నేకోరుకొనవలయును.

దళ—పోనిమ్ము ఇవికాకున్న నీయిచ్చవచ్చినవి కోరుకొనుము.

కైక—కోరుకొనినచో మీకసమ్మతములైన నానోటిపెలితియేగదా?

దశ—నుందరీ ! అటులెన్నటికినిదలంపకుము.

గీ ధనముపోయిన, రాజ్యంబు ♦ భ్రాసమైన
రవికులోద్భవులాడ నే ♦ రహ సుమీ యు
బద్ధములనేల యాలిల ♦ వాదులాడిఁ
వేదనలముంపఁ జూతువు ♦ పెలిదినీవు ?

కైక—అట్టిప్రగల్భములాడుట ప్రతివారికినైఁజన్వభావమేగాని నేగోరు
కొనున పెట్టికోరికలైనను దేవా ! తీర్పుటకు సంసిద్ధులైయున్నా
రుగదా ?

దశ—దేవీ ! ఇంకేటియనుమానము.

మ. భవదీయంబగు వాంఛలన్నిటిని దీ ♦ ర్పకంకణంబూని రా
ఘవువై నొట్టునుబెట్టు కొంటినిఁగై ♦ కా ! మైళమేళాంత చి
త్తవునైశంకఁద్యజించివల్లుము భవ ♦ ద్వాంఛక వడిగదీర్చెదక
రవివంశంబున భ్యాశిఁగాంతుఁడెలువా ♦ రక్షణేయుమీనన్నిఁక

కైక—నాథా ! అంతయొట్టునుబెట్టుకొంటిరిగాన నాకోరికలఁ దెల్పు
కొందును. పిమ్మట నన్న పరాభవము చేయవలదునుమీ !
అయినను హృదయేశ్వరా ! నేను మాతనముగానిప్పుడు కోరు
కొననేల ? నాకిదివరకే రెండువరంబుల నిచ్చియున్నారుగదా !

దశ—ఎప్పుడు?

కైక—ఎప్పుడా ! మఱిపయ్యెనా ? నాథా !

గీ. శంబరాసురునకు మీకు ♦ జరిగినట్టి
బవరమందున నేదోడు ♦ వడగనాకు
వరములనురెంటిమెనగ నే ♦ వలసినపుడు
కోరుకొనెదన సరెయని ♦ మీరలనరె ?

దశ—ఏంత చావవే ? కైకేయీ ! ఆదానవయుద్ధ మిప్పటిదా ? ఎన్నఁ
డో తరిగిన విషయమును పార్థకృదశ ననుభవించుచున్న నాకు
జ్ఞాపకముండులెట్లు చెప్పుము.

కైక—చమత్కార వచనరచనలకును, సరసములకును, బ్రతిమాలు
కొనుటకును, లేని పార్థకృత పాత్రవిషయముల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చు
కొనుటలో నడ్డువచ్చును గాఁబోలు.

దశ—ఈమూలల కేమిలెమ్మని. ఆరెండు వరములేవియో యిప్పుడు
కోరుకొనుము. సావలనఁ గ్రొనుము. ఇంతమాత్రమునకు,
గీ. కురులు విరహాసికొని వాత * గుడ్డనొకటి
గట్టి, నగలనుదీసి జ * కాకొకింత
తేక రావేల బడుకొని * యాకరణిని
క్రోధచిత్తపుగానేల ? కోమలాంగి.

మూతి విగించితివి. మునుంగుఁ బెట్టితివి కనుబొమ్మలుముడి
పైచితివి. మునుంగుఁ దీయఁబోవ విదలించిపైచితివి. నేను
రానా ? నీమనోహంభ లరయనా ? నడుము గట్టుకొని నీ
కోర్కె లీడేర్చనా ? ఇంతలోనేమి పుట్టిమునిగి పోయినదని నీ
వాయానవడితివి ? నన్నేల యాయానఁపెట్టితివి ?

కైక—కోరుకొనుమని వృధాపఱచుట దగదునుమా ? నాథా !
శ్రీరామమూతికపై నొట్టుఁ జెట్టుకొని ప్రమాణమునర్పితివి.
జ్ఞప్తియున్నదా ?

దశ—(తనలో) ఇంత గుచ్చిగుచ్చి యడుగుచున్న పెట్టికోరికెలఁ
కోరునొగదా ? ఏమైనను సరియే గడచినదాని కేమి సేయఁ
గలను ? విధికృత మెట్లున్నదో అట్లే కాఁగలదు. (ప్ర) ప్రేయ
నీ ! జ్ఞప్తియున్నది.

కైక—నాథా !

గీ. వరుసఁ బదునాలుగేడులు ♦ వనములందు
వాసమొనరింపఁగా రామ ♦ భద్రదుఃఖంపి
భరతునకుఁ బట్టముగట్ట ♦ వలయునివియె
కోరుకొంటిని వేగంబఁ ♦ గూర్చుమయ్య.

దశ—అఁ అఁ సుందరీ ! ఏమంటివి ? ఏమంటివి ?

కైక—వినఁబడలేదా ? పట్టాభిషేక వ్రయత్నంబులు భరతున కుప
యోగపరచి శ్రీరామచంద్రుని పదునాలుగేడు లరణ్యంబులకుఁ
బంపుమంటిని.

దశ—హా ! కైకా ! రామునా ! వనవాసమునకా ? బంపుమంటివి ?
హరిహరీ ! ఎంతదారుణవార్త వినఁగల్గితిని. హా ! రామా !
సకలసద్గుణ పరంధామా ?

మ. కలనేఁ గంటినో? లేక నిక్కువముగాఁ ♦ గైకేయి యిట్లాఁడెనో?
గలుమాత్ముండనునై జరించితినో య ♦ జ్ఞానాబ్ధిలోమున్గి గూ
కులపాటందుచు నేభమించితినో ; యీ ♦ ఘోరంపువాక్యంబులె
ట్టుల నావీనులసాకెనోఁ దెలియుట ♦ ట్లొ తోచదయ్యెంగదా ?

దేవీ ! చిత్తవిభ్రమము నొంది యిట్లాడితివా ? లేక నిజ
ముగనే బలుకుచుంటివా ? నీనేమి ? రామునేమి? యిట్టిఘోర
శిక్ష పాల్జేయుటేమి ?

ఉ. నీకరుణాకటాక్షమున ♦ నేజరియించెడు రామచంద్రు, లో
కైకనుత వ్రతిప్తుని, ని ♦ గర్వశిరోమణినిగా, వివేకు, నా
జీకునముంచి కానను వ ♦ సింపఁగఁ బొమ్మన నెట్టులాఁడెదో
కేకయరాజపుత్ర! పరి ♦ కింపుము వానిని నీదుసత్కృపగా.

కైక—మీరు కలగనలేదు. కోరుకొనిన వరంబుల నొసంగెదనని మీవలనఁ బ్రమాణములఁ గైకొని మీకడ దాచుకొనిన వర ద్వయంబులఁ గోరుకొనఁగా మీకీ విచారమేటికి ? మీరేమి యజ్ఞానులా ? అసత్యలాపకులా ? కన్నులకు గంతలుగట్టితిమా ? మెడలు విరచితిమా ? మీరు కోరుకొమ్మంటిరి. నేను గోరుకొంటిని. భానుకులప్రదీపకులని పేర్కొనినందులకుఁ దోడు మీసత్యదీక్షుఁ గాపాడుకొనఁ దలంచితిరా నాకోర్కెలనెర వేర్చుడు. లేదా నేనీయలేదనుడు.

దశి—నేను వరములవిషయమబద్ధమాడుటలేదే ?

గీ. సత్యనిరతుని, శ్రీరామ ♦ చంద్రఘోర
విపినములకంపుమనియెడు ♦ విషపుకోర్కె
ములుకులుంబొలెనాదు వీ ♦ నులకుదోషఁ
గూడదంటిని నీకిట్టి ♦ ఘోరవాంఛ.

కైకేయీ ! సత్యగుణసంపన్నుని, సుగుణములరాసిని, ముద్దుకొమరుని, శ్రీరామమూర్తిని, అయ్యో పదునాలుగేడు లా ? విడిచి నేను బ్రతుకఁగలుగుట ?

గీ. గడియ గప్పడకున్నచోఁ ♦ గండ్లుపోయి
నట్టువిలపించు నాప్రాణ ♦ మెట్టుబోర్పు ?
మురిపెములఁగొల్పువాఁడు నా ♦ ముద్దుసుతుఁడు
రామచంద్రుఁడు కాంతార ♦ సీమనుండ.

పేయినీ ! నీయిష్టానుసారంబుగనే పట్టాభిషేకమజ్ఞాత్న వము భరతునికేగట్టెదను. కాన రెండవకోర్కె మరియెండే దైనగోరుము. రామమూర్తిని విడనాడి యుండుట మాత్రము కల్గ ? నేబ్రతుకఁజాల.

గీ. భీకరారణ్యములకుఁ బం ♦ పించి సుతుని
గండమూలాదులనుదిని ♦ కటిక నేలఁ
బవ్వళించుచుఁ బడరాని ♦ పాట్లఁబడుచు
నుండఁజూచుచుఁ బ్రాణమె ♦ ట్లుండు నబల

కైక—నీవు కోరెడుకోరికలు నాకుసమ్మతమైనచో నిచ్చెదనని తొలు
తనే వచియించినచో బాగుగానుండెడిదిగదా ? అట్లేలనుడువ
వైతివి ? నానోటినుండి పలుకులన్నియు వెలువడిన పిమ్మట
వాటినిఁగూర్చి నీకీపరితాపమేల ? చేయఁదలచుకొన్నచో నేను
గోరినరీతినిజేయుము. లేకున్నచో నీకీబాధయంతయు నెందు
లకు ? ఒక్కసారిగా నీవుకోరనూలేదు నేనీయనూలేదనరాదా.
అంతమాత్రమున నోటిముత్యములు రాలిపోవునా ?

దశ—హా ! రామచంద్రా ! ఎంతహీనుడ నైపోతిని.

గీ. రవికులంబునకెల్ల దు ♦ రంతమైన
మచ్చఁ గల్పించఁ బుట్టి యీ ♦ మాయలాడి
ప్రభావమునఁజిక్కి నీమీద ♦ నొట్టఁబెట్టి
కొని ప్రమాణముఁజేసితిఁ ♦ గొంకులేక.

తండ్రీ ! ఇంతటి మదాంధకారమానాకు ? ముందువెనుకల
నరయకఁ గోరినరీతి నీయభీష్టములీడేర్ప సంసిద్ధుడనని వాగ్దా
నమొనర్చిన యీవరమపాలకుని నీబాణవరంపరచే సంహరింప
వేమిరా ? నాయనా !

గీ. తాటకనుసంహరించిన ♦ ధనువు పరశు
రామునోడించినట్టి శ ♦ రంబు నాడు
శిరము వ్రక్కలుచేయఁగాఁ ♦ జేవలేక
మూలపడియుండెనే రామ ♦ మూర్తి ! యిపుడు.

టకేకయ రాజపుత్రీ ! నీతింబిటి కాశిన్యత తగదునుమా ?
చ. భరతునికంటె నేక్కుడుగ ♦ భక్తినినిగా భజించువాని, శాం
తరసముఁ జిల్కువాని గుణ ♦ ధాముని, రాముని నాదుచేతిక
క్కఱకయినట్టి వాని నడు ♦ కానవసింపగఁ బొమ్మటంచునె
క్కఱఁగి వచింపజాలుదును ♦ కారుణకత్వమొకింత లేకనుక.

వనంబులకుఁబ్రాసమంపఁ దగివంతదోసములే రాముఁడు
నీయొడఁజేసియున్న యెడల,

గీ. కాజులోఁబెట్టుఘంచునకా ♦ గోరరాదె ?
వేటుగానుంచుమని నన్ను ♦ వేడరాదె ?
కనులతోనేనిజూచుకఁ ♦ గడపుచుండు
వాడఁగాలంబుఁ గాంతార ♦ వాసమేల.

అదియిదియేల అట్టిదోసంబుల సైరింపుమని వయసునఁ బె
ద్దవాడనైనను రాఘవునకు మారుగా నీపాదంబులపై వ్రాలె
దను క్షమింపుము. (అనివడబోవును.)

కైక — నీకేమైనఁ బిచ్చిపట్టినదాయేమి ?

దశ — నిజముగనేఁ బిచ్చిపట్టినది ! లేకున్నచో ?

గీ. ఇంగితజ్ఞానమొకయింత ♦ యేనిలేక
నిన్నుఁ బ్రాల్మలటకటంచు ♦ కన్నుఁ గాన
కుండఁ డబ్బిబ్బులైపోయి ♦ ఘోరమైన
శాభిగావెంతు నొక్కొ మో ♦ హాభిమునిగి.

కైకా ! నీవంతటి వజ్రకాశిన్యహృదయురాలవని తెలసికొ
నలేకపోతినిగదా? అనుగుణశీలుని రూపరేఖవిలాసంబులఁగాం
చినఁ గటికవాడైనను గన్నీరు మున్నీరుగా విలపించునే ?
నీకేలవానిపై నీయకారణవైషమ్యము ? నీకోరికేరిని రాజ్యం

బంబయ్య భరతునికే యిచ్చెడ. పోనిమ్ము రాముఁ డాతనికడ
సేవకుఁడై యుండుటకేనిఁ దగఁడా? అట్టి దశలోనుంచినను
గన్నులాటఁ జూచుకొందునే? (రాము నుద్దేశించి) హా!
రామా! నీకెంతటి యవస్థ వచ్చినదిరా? తండ్రీ!

సీ. నీలమేఘశ్యామ! ♦ నినుబాసి పదునాలు

గేడు లెట్లుండెడి ♦ వాడ ధరణి

రవికులాంబుధిసామ! ♦ భవదీయ వనవాస

మను జూచుచెట్టులఁ ♦ బొగలుచుందు

సర్వవిజితకామ! ♦ జన్మమంతయు నిట్లు

లేడ్పులోఁ గడపుట ♦ యెట్లునేను

రణరంగభీమ! యు ♦ గ్ర కూరమృగముల

తోనుండ నాకెట్లు ♦ తోచుచుండు

గీ. ధరణి సర్వస్వమేలుచుఁ ♦ దల్లిదండ్రు

లైన మమ్ములఁ గడతేర్ప ♦ నండయగుచుఁ

బురిసెడు జలంబు విడతువఁ ♦ ముదముగూడ

అంతరించెనె! నేటితో ♦ నయ్యెరామ?

అయోధ్యా ధీశుండవై, అపైశ్వర్యములతోఁ దులదూగు

చుఁ బ్రజాభీష్టం బీడేర్చుచు రఘుకులంబున కింతకీర్తి ప్రతిష్ఠలు
దెచ్చెదవను కొంటిఁగాని, తండ్రీ! నడుకాననంబున, నొంటరి
వాడవై, దిక్కుమొక్కు లేక నల్లాడుచు, మమ్ముల నీవీతి
దుఃఖవారాన్నిధిఁ దోత్రువనుకొంటినా? హా! కలుషాత్ము
రాలు మంధర చేసిన కుట్రయాయది? కాకున్నచో సుస్వభా
వురాలగు యీకైకేయి స్వయముగ నిట్టి దురేచ్ఛఁ జెందుట
వట్టికల్ల. అవును. ఇటుల జరిగి యుండవచ్చును.

గీ. రాముఁపట్టాభిషేక కా ధర్మముల మగ్ను
నగుట నీఛాయకైరాని యట్టి దోస
మొడుగల్పించి ప్రోత్సాహ మొసంగి దీని
గతికిఁ బెచ్చె మంగరి యిహనేతు.

(రాముఁడైశించి) ఓ మదాహ్లా! నివలనాదీక్షా బద్ధకంక
ణ! శ్రీరామభద్రా?

ఉ. ఎన్నఁజెలుంగఁ బొమ్మని వ చించుట, రెవ్వని జేరఁబిల్చి నా
యన్న! వసాలెండ్రయని యూదరణంబున ముద్దుపెట్టు కొం
చున్నిను, మోదమొందెదు గ దోయి కుమార! భరింపజాల నా
పన్నుడనై వెనంబుల ని వాసమొనర్చుటఁజూచిప్రాణముల్.

లేక లేకఁ దపించి పరిమేశ్వరానుగ్రహంబునఁ బడసిన కు
మారుని, గాఢేయుసవనదీక్షారక్షకుడైన కుమారుని, నిలలాత్తు
చాపభంజకుడైన కుమారుని, పరిశురాముగర్వంబు సర్వంబు
భిర్వంబుగానొనర్చిన కుమారుని, కనకాంబరధరుడై, నీలమే
ఘశ్యాముడై, అఖిలలోకాభిరాముడై మురిపెమునింపు కు
మారుని, అయ్యో వనమునకా, సింహశాస్త్రాలాది భీకరమృ
గంబులు నివసించు వనమునకా? డయా దాక్షిణ్య రహితుల
రగు కిరాతులునసించు వనమునకా? వీక్షించినంతనె గుండెలు
వ్రయ్యలగునట్లు భీతినిగల్పించు వనములకా? పంపుట? ఎం
తనిర్భాగ్యుడను. ఎంతదుర్మార్గుడను. ఎంతకాశియ్యుడను. ఎంత
ద్రోహుడను. అయ్యో! దోషరహితుని, శాంతమూర్తిని, ప
రమవావనని, మోషెట్టులఁ జూతును? ఎట్లు జూడకుందును?

గీ. సలియలిగె నేడు నాకికే ధర్మయటంచు

దేబెనై, చూర్ఘనాచు పా) ధించియింత

ముద్దుగాఁ జెంచుకొన్న రా ♦ ముని, పవిత్ర
చరితుపై నొట్టుఁజెట్టిన ♦ జడుఁడఁగానె ?

అట్టివారికి సిగ్గెగులుండునా ? • ధర్మాధర్మ విచక్షణముం
డునా ? దయాంతఃకరణ ముండునా ? ఓసూరికి భగవానుడా!

శా. నీనందంబు సముద్ధరించుటకు నెం ♦ తేఁ గారఁమున యీ
భావాతీతుని రామచంద్రుని యిం ♦ వాత్సల్యముఁ వీడి ? యీ
హా ! వాసంబానరింపఁగా వసులకే ♦ సంసంగ నున్నాడనో
దేవా ! రావదియేమి నన్దునుమ నీ ♦ దివ్యప్రభావంబునకా.

గీ. వేలకొలదిగ వత్సరా ♦ లేలి ధరణి
వందలకొలంది యెండ్లు త ♦ పంబుఁజేసి
యింతకాలంబు బ్రతికిన ♦ యేని నాకు
చాలదే యాయువిల నర్క ♦ సార్వభౌమ.

(ప్ర)కాశముగా) కైకేయీ ! కైకేయీ !

కైక—ఎందులకు నన్ను బిలతురు ? తొలుత నీయిచ్చవచ్చిన వరం
బుల నొసంగెదనని ఆర్భాట ప్రతిజ్ఞ లొనర్పనేల ? ఇప్పుడీ
చేతవారఁగాని బొల్లిబొల్లియేప్పులేల? అప్రయోజకుల కార్భాట
ములు మెండను లోక సామ్యంబు వృథాపోవునేమో యను దిగు
లుచే నట్లంటిడిఁగాబోలు. చాలుఁబాలు. మీరాజవంశ సత్యవా
క్కురీణత్వము, మీప్రతిజ్ఞా నిర్వహణ పాటవము, మీకడ నిం
తటి ప్రజలున్నవని యెఱింగియు, మోసపోయి మీమాటల
విశ్వసించి వలలోఁబడి, నానోటివెలితి వెలువరించు కొంటిని.
వరసార్ధకము లేకపోగా కైకేయి పరమ ఛండాలురాలయ్యె
నను దుర్గతిపండుట గూడ సంభవించె. హా ! దయామయా

ఈ నిర్భాగ్యురాల నేల బ్రదుకనిచ్చితివి. ఓరాజా ! అవునని యోకాదనియో వచింపక నన్నేల యాయాసపెట్టెవవు.

దశ—ఓసీ ! కూరస్వభావురాలా ? ఎంతతెగువగా మాటలాడుచుంటివి ? ఎంతటి ఘోరకార్యంబున కుపక్రమించుచుంటివి ? ఎంత నిర్దాక్షిణ్యముగఁ బలుకుచుంటివి ? నల్లరాతికన్నఁ గాఠిన్యమైన సీమానలముఁ గరగింప నాకుఁ గాదు సరిగదా నన్ను నిట్టించిన యావిరించికేనిఁ దరంబగునే ? ఓకఠినాత్మురాలా ! నీవు నాపాలిట నెక్కడ దాపరించితివి ? రఘువంశోద్ధారకుడై, అర్తావనదీక్షా పరతంత్రుడైన రాఘవుని, ఎదుటివారికి శ్రమనొసంగఁ హృన్మందిరంబున నెంతయు బరితపించురాముని, మదీయాజ్ఞానిరవహణ దత్తుడైన రామచంద్రుని యేగతికిఁ దెచ్చుచుంటివే ? ఓసీ పాతకీ ! ధర్మశాస్త్ర విరుద్ధంబని యెంచవైతివి. అయ్యో ! నలుగురు నవ్వెదరని జంకవైతివి. రఘుకుల శిరోభూషణుడగు రామునిజూచి జాలిపడవైతివి. నీవు మాని సువా ? ఇత్వాకుకుల పయఃపారావార రాకాసుధాకరుండగు శ్రీరామభద్రుని పాలిట జనించిన శనిగ్రహంబవు. నాపాలిట భీకరమృత్యు స్వరూపిణివై, నాచేతులకు గాజులు దొడిగించి యాడిందు చుంటివి. తుచ్చురాలా ! స్త్రీహత్యా పాతకము జన్మజన్మంబులఁ గట్టి కుడుపునని యింతదనుక యోజించితిఁ గాని నిన్న యీవఱకే యీనిశిత ఖడ్గంబునకు బలియిచ్చి యుందును. సిరిసంపదలను బాసి, నకల బంధువర్గంబును వీడి, అయోధ్యా పురవరంబును విడచి, భార్యను వదలి, మమ్ముల సీగతి విచారమగ్నులఁ గావించి, యేకాకియై, సీమూలమున భయంకర స్వరూపిణియగు దుర్గాటవిని బ్రేవేళింపనున్నాడే

రాముడు. ఆహారాణ్యములో నిదుర పట్టునా ? భోజనము
 లభించునా ? ఆహార మృగంబుల భీకరగర్జనంబుల కాగఁ
 గలఁడా ? దుష్టురాలా ! నీకు నోరెటులాడె ? నీనాలుక చీల
 కున్నదేమి ? సుగుణ రత్నకరుండగు రామభద్రుని విడచిన
 నాహాని వాయువులు నిలువ నేరవని బ్రాహ్మణులొంటినే ?
 రఘుకుల తిలకుండగు రామభద్రునకు వేటొందుశిక్ష యేది
 యైన విధించి ఆయాధ్యాత్మరంబును వీడకుండెడి సూత్ర
 మును మాత్రముజూచి నాకన్నల కానంద మొసంగుమని
 వినయ పూర్వకముగా వేడుకొంటినే ? అజ్ఞాన వశంబున
 రాఘవుండేదియైన నీయెడల నవచారంబుఁ గావించినచో వానికి
 మాటుగా క్షమింప నీపాదంబులఁ బట్టుకొనెదనని వచించితినే?
 ఇంతకావరమా ? ఇంత కఠినతయా? నిరతంబును సాధుమృగం
 బులఁబట్టి వధించి తదామిష విక్రయంబువలనఁ బొట్టఁబోసికొను
 కసాయివాండ్రకన్న వేయిమడుంగు లధికమగు కౌతన్యము
 వహించిన నీశరీర మీ చంద్రాయుధంబునకు మాత్రములొం
 గునా ? ఓకుటిలాత్మురాలా !

మ. సుగుణాత్ముర రఘురాము భీకరవనికా ♦ శోషిల్లఁ గాఁబంప నే
 మగునో నాగతి యంచు నెంచక మహా ♦ హంకారబుద్ధిక ననుక
 బాగులక జేసిన నీశరీరమును ని ♦ ప్పక బెట్టి కాల్పించినక
 దగులకబోవునె పాతకంబు నను సుం ♦ తక గోముఖవ్యాఘ్రమా

ఓపయోముఖ విషకుంభమా ? రామభద్రుని వనములకం
 పి నన్నరాజుఁజేయుమని భరతుండు వాంఛించునా ? ఇప్పుడి
 వార్త వినిన భరతుండు నిన్న బ్రదుకనిచ్చునా ?

గీ. కండ కండలుగాఁ గోసి ♦ కాక, ఘూక
 గృద్ధజాతికిఁ గావించి ♦ తృప్తి యవల .
 రాఘవుని బ్రాలుమాలి యీ ♦ రాజ్యమునకుఁ
 బట్టముగ్ గట్టి కోర్కె దీ ♦ ర్వఁడె గరాసి.

ఓసీ యవినీతురాలా ? భానుకుల వినాశనంబునకుఁ గారణ
 భూతురాలవైన నిన్న లోకభగవానుడైన భానుండైనను దన
 సహస్రకిరణములచేఁ బట్టి పల్లార్పఁడా ? ఓసీ ! రాకాసీ ! ఎ
 త విషపుకోర్కె ? ఎంతవిషపుకోర్కె ? ఎంతదారుణమైన సంగ
 తి !

౨౯. తనతమ్ములన్న వృ ♦ దంతరమున నెంత

యో మోదమును జెందు ♦ చుండువాఁడు
 కులగురువన్న ని ♦ చ్చలు వినయవిధేయుఁ
 డై తన ధర్మంబు ♦ లరయువాఁడు
 తిలితండ్రులన్న సం ♦ తతము భక్తినిజూపి
 యెంతయోమోదంబు ♦ నిచ్చువాఁడు
 పరులకు సాహాయ ♦ పడుట యన్నఁబమోద
 చిత్తుడై క్షణములోఁ ♦ జేయువాఁడు

గీ. రాచకార్యాది విషయ ము ♦ ర్మములఁదన స్వ
 శక్తిగ్రహించి ప్రజలను ♦ భక్తితోడఁ
 బాలన మొనర్పగాఁగల ♦ వాఁడు రామ
 భద్రుఁడేరీతి నివియన్ని ♦ వదలువాఁడు ?

ఓసీ దుర్మతీ ! తగదు. తగదు. ఇట్టిదురేచ్ఛ వదలుము. వద
 లుము. వదలుము.

కైక—నాకు దగదా? ఇది దురేచ్ఛయా? నాకొంగిన మాద్యయంబును గైకొనుట తగదా? రామచంద్రునిపై నొట్టటివే! అస్సరి మాడుట మా యిత్వాకులములకుఁ దగదాటివే? అట్టి యాచారమే లేదంటివే? సూర్యచంద్రులు గతులు దప్పినను నేనబద్ధ మాడనంటివే? గడ్డముఁబుచ్చుకొని బ్రాహ్మలితివే? లాలించితివే? నక్కవినయంబులఁ గనబరచితివే? నీకున్నయన్ని తెలివితేటలఁ జాటితివే? పరితపించితివే? ఇవియన్నియు మఱపాయెనా? అవును నీవు రామచంద్రు నెటుల వదలియుండఁ జాలవో యటులనే రామచంద్రునికడ నాతనయుఁడధముఁడై పరిచారకుఁడై కాలంబుఁ బుచ్చుటఁ జూడఁజాలను. చూడఁ జాలను, కోరినరీతినిచ్చెదనని యడ్డమైన గడ్డిఁగఱచి యిప్పడితొంట చేతులఁజూప నీమానసం బెట్లంగీకరించినది? ప్రమాణమునకు నియమము లేదా? సాపభీతిలేదా? ధర్మములేదా? నీయభయ ప్రదానమును సార్థక పఱచుకొనకున్న మీకులంబున కవకీర్తి కాదా? నలువురును నవ్వరా? అప్రతిష్ఠకాదా? స్వల్పహంశము కొఱకెంత రాధాంతముఁ జేయుచుంటివి? పదునాలుగేండ్ల కాల మెంతలోముగియును ? రాముఁడేమి మఱలరాఁడా? గామునిపై నాకుమాత్రము ప్రేమములేదా? ఆతనిపైఁ గత్తయా ? సవతి ప్రేమమే నాకాతనిపై యున్నచో నీకు నాపై సవతిభార్యా ప్రేమమేయున్నదని విశ్వసింపవలసినదేగదా? అట్టి భావమున నున్నప్పడిప్రమాణములు చేయుమని, యీమందిర ప్రవేశ మొనర్చి యీయగచాట్లుపడుమని నిన్నెవరైన బొట్టుఁగాటుకఁ బెట్టి పిలిచిరా? ఈ యక్కఱకుగాని యగ నఁపులు నెత్తిపైఁ బెట్టుకొని, ధర్మవిరుద్ధ లోపములన్నియు నీయందుఁ బెట్టుకొని

మీఁదుమిక్కిలి నన్ను నిందాపాత్రురాలినిగా నొనర్చుట నీకుఁ దగునుగాఁజాలు. ఎంతయువన్యాసముఁ జదివితివి? ఎంతవితలగు సంబోధనంబులఁ బ్రయోగించితివి? ఎంత వగర్చుచుంటివి? పో నిమ్ము. కొంతతడవాయాసముఁ దీర్చుకొనుము. పాపము! ఊరకఁ గేకలు వైచుట పురుషుల ధర్మముగాదు. నోటివెంట నాడిన నాక్యంబులసార్థ వఱచుకొనవలయును. అప్పుడు మీ గొప్ప దనము.

దశ—కైకేయీ! నామాట వినవా? నీయభిప్రాయమును మార్చుకొనవా? నాకుబోధారకుడగు రామభద్రుని యయోధ్యా నగరంబున నుండనీయవా?

కైక—నన్నేల నిఘ్నముఁ బెట్టెదరు? విన్నవారేమందురో యని జూకుఁ గొంతులేకఁ జేసిన వాగ్దత్తమును విడుపుమని యీ వెన్చేమంబులవేయుట మీకుఁ బాడియేనా? మీవంశపు పూర్వీకు లిట్టులనే యొనర్చిరా? చూడుఁడాహరిశ్చంద్రుఁడు మీవంశీకుఁడే గదా!

శా. పృథ్వీరాజ్యముఁ గోలుపోతి నని యే • వేళన్ విచారింపఁ డా సాస్వేరగ్నము విప్రనింట నతి నీ • చందైన దాస్యంబులో నధ్యాన్నంబుగ నుండెనంచుఁ దలపోయన్ బోడు పుత్రుండు యీ పృథ్వీన్ బాసెనటంచుఁ గుండడిటులన్ • వేధించెనే భూవరా.

అతని మనోనిశ్చయము, అతని సత్యవాక్పరిపాలనాభూషణత్వము వర్ణింప నాదిశేషునకేని నలవియుగునా? ఆతఁడట్టి యవస్థలనన్నిటి ననుభవించుటకుఁ గారణమేమి? పవిత్రంబగు సత్యమును నిల్పుటకేకదా? తుదకదియేగదా యతని నుద్ధరించి

నది. అట్టివారి గౌరవ మర్యాద లంతరింపఁ జేయుట మీకు ధర్మముగాఁ దోచెనా ?

దశ—ఓకై కేయీ ! నీవెట్టి ధర్మపన్నములుగ్గడించినను దుర్భరవిచారిమగ్నునై గృశించుచున్న నాచెవులకెక్కఁపు. ఎక్కఁపు. రామారామా ! రఘుకులసామా ! నీపాలిటి నీకూర్చాత్మురాలెటు దాపురించినదిరా తండ్రి !

శీ. నిండుకొల్వునఁ గూర్చుండి ♦ నిన్నుఁ బిల్వ
నంపి యిదె రాజుఁగాఁజేతు ♦ నయ్యరేపు
నీవు, నీసతి, యుపవాస ♦ నియతినండి
సిద్ధముగనుండు పట్టాభిషే ♦ కమునకు.

శీ. అనుచుఁ బలికిననానోటఁ ♦ దనయ! నేడు
పిలిచి, వనములకేగరా ♦ ప్రియకుమార
యనుచు నాజ్ఞేయ నోరెటు ♦ లాఁడు నాకు
ప్రేలదే నాచు నాల్క వే ♦ చీలికలుగ.

హా కుమారా !

11. బ్రతిమాలుకొంటి ఘో ♦ రపు వాంఛఁ గోరుట
దగదని నీపిన ♦ తల్లి నెంతో
బ్రాలూలుకొంటి నీ ♦ పాదముల్ మ్రొక్కెదఁ
దనయుని క్షమియింపు ♦ మనుచు నెంతో
మొరఁ బెట్టుకొంటి నిన్ ♦ జెరలోనఁ బెట్టినఁ
గనులతోఁ జూచుకొం ♦ దనుచు నెంతో
వేడుకొంటిని యూరి ♦ వెలువల నెట్లనెన
నునిచిన చాలు సూ ♦ యనుచు నెంతో.

గీ. భరతునికె కట్టువాడనీ ♦ పట్టనివు
 డనుభవింపుము సర్వ సా ♦ ఖ్యములటంచు
 నెంతఁ దెల్పినఁగాని దా ♦ స్వాంతిమఁదు
 దయఁదలంప ది దెంతటి ♦ దయ్యమొక్క

అయ్యో ! రామా ! రామా ! రామా ! నిన్నెట్లుబాము
 దునురా తండ్రి ! రామా ! రామా !

(మూర్ఛిల్లును.)

రాము—(ప్ర)వేశము.) తండ్రి ! వచ్చితిని. ఏమది నన్నఁ జూచినఁదెసే
 తండ్రిగారు మూర్ఛాగతులైరి. తల్లీ ! కారణమేమమ్మా !

సీ. కంతారవము విన్న ♦ క్షణముననే నాకె

దురువచ్చి యెంతో సంతాపము ♦ తోషగతిని
 రారరాఘవయంచు ♦ నోరారఁ బిలనుచుఁ

బైకెత్తి ముద్దాడి ♦ వరసుతుండు
 నాకులోద్ధారుడు ♦ నారతనాల్ మూట
 యంచుఁబల్కురితోడ ♦ ననుచు నెంతో

యుబ్బి తిబ్బిబ్బులై ♦ యుండు నాజనకుండు
 కారణమేమొకో ♦ గాని నేడు

గీ. రామ ! శ్రీరామ ! రఘురామ ! ♦ రామయనుచుఁ
 బిలిచి యిరీతి వచ్చిన ♦ విదప నన్నఁ
 జూచి మూర్ఛిలై నిదియేమి ♦ చోద్యమమ్మ
 తల్లీ ! చెప్పగదమ్మ త ♦ త్కారణంబు.

కైక—నాయనా ! రామభద్రా ! కారణంబేమని తెల్పుదును. అయి
 నను సకల సద్గుణరాసివగు నీకుఁ దెలుపరాని యంత మేమి
 యును లేదుగదా. కూర్పుండుము.

రాము—తల్లీ! చెప్పము. సావధానచిత్తుడైన యన్నాడను. తత్కారణంబు విన నామనంబు దర్శింపఁజూచును యది.

కైక—వినుము. తొల్లి జేపాసుర యుద్ధమునాఁడు రణరంగమున ననుమితండ్రిగాఁకి సాయపడినప్పుడు నాకు రెండు వరంబులు ప్రసాదించి యున్నారు.

రాము— సరే. దానికేమి.

కైక—ఆ వరంబులక్షణముం దవునరము లేకుంటచే సమయంబు వచ్చినప్పుడు కోరుకొందుననఁగా సరియనిరి.

రాము—అవును. అనవునరమగు వేళల నెందులకని యావరంబుల మా తండ్రిగారికడ దాచుకొనిరి. తప్పేమి? పిమ్మట,

కైక—వాటిసమయ మిప్పుడు లభియింపఁ గోరుకొంటిని.

రాము—వరప్రదానమునకే తండ్రిగారిట్లు మూర్ఖుల్లినారా ?

కైక—నాయనా ! లేదోయి. చివరకంటఁ వినుము.

రాము—చిత్తము. తల్లీ ! ఆ రెండువరము లెట్టివి ?

కైక—అట్లక్షగుము. నిన్ను నారబట్టలతో నట్టడవులకుఁ బదునాలుగేండ్లు ప్రవాసముబంపి, భరతున కుఁబట్టముఁ గట్టుమంటిని.

రాము—దానఁ దప్పేమి ?

గీ. నిప్పులోనైన నుఱికిడ ♦ నిర్విచారముగను విషమేని గోరె నం ♦ శాధినేని దూక సంసేద్ధునగుదు సం ♦ తోషముగను తండ్రియే యాజ్ఞనిజనేని ♦ దల్లి! వినుము.

కైక—తండ్రి ! బుద్ధిమంతులగు వారి లక్షణములవ్వి. నిన్నుఁబాసి యుండలేక, బరితపించుచు, నిటుల మూర్ఖుల్లినారు.

రాము—అయ్యో ! తండ్రిగారి కింతటి విచారమేలనమ్మా !

మ. పదునాల్గేడు ల వెంతలోగడచు, పా ♦ పద్మంసులౌ మానులన్
ముదితోత్సాహముతోడఁగొల్పుచు, సతంబుఁ వారియూశీస్సులం
దెద వారల్ నియమించు కార్యముల భ ♦ క్తికేతు సర్పింతు న
భ్యుదయంబందగ నారమేశు, హృదయం ♦ బున్ శుద్ధిగావించెదన్.

యావిధముగా నాయరణ్యంబున సత్కాల జ్ఞేపమొనర్చి
వెంటనే వత్తును. తల్లీ ! నాయనగారిని లేపి నేను వచ్చియుంటి
నని విన్నవింపుమమ్మా!

కైక—నాయనా ! రామభద్రా ! నీతండ్రిగారిప్పుడు నాయందాగ్ర
హ చిత్తులై యున్నారు. కాన మెల్లఁగఁ జెంతఁజేరి నీవే
పిలుపుము.

గాము—అట్లనేతల్లీ ! (చెంతకుఁజేరి) తండ్రీ ! దశరథేశా !

మ. కడుకారామునఁ జూచుకొంటివి చనన్ ♦ గాతన్యమున్ బూన నె
ప్పుడునాయాదునఁ, పాచినంత నెమది ♦ మోకంబునుంజెంది నా
కొడుకా ! రమ్మని జేరదీసినను, గో ♦ ర్కుల్ దీర్తు వీవెప్పు డి
ప్పుడునన్ జూచి యిదేమితండ్రి యిటులన్ ♦ మూర్ఖిల్లినావయ్యయో.

దీతె—(వరుండిను చూచి) రామా ! రామా ! రామా ! వచ్చితి
వా ? వచ్చితివా ? ఈతుప్పుడు, ఈరఘుకుల వినాశకుడు, నీ
మొగము చూడఁజాలఁడు. చూడఁజాలఁడు.

గీ. రాజుగాఁ జేతునంచు నో ♦ రారనిన్నఁ

బలికి యీనాఁడు నిన్ను నే ♦ వనములకుఁ బ్ర

వాస మంపంగఁ దలపెట్టి ♦ పాతకుండ

నైతి నీమోము నెట్టులఁ ♦ జూతుఁదండ్రీ.

శశ ! రామా ! రామా (అని లేచి కాఁగలించుకొనఁ
బోయి మఱలఁ గ్రిందపడును.)

రాము—హా ! తండ్రీ ! ఇదియేమి దారుణము? నాకొఱకేల యిటుల
విలపింతురు ? ఏల మూర్ఖాగతులగుదురు ?

గీ. కానలకుఁబోయి మునిసేవఁ ♦ బూని పాప
పుంజములఁ బాఱఁ ద్రోలుకఁ ♦ బుణ్యగతుల
నంది రానున్న నాకయిఁ ♦ జెందనేల
జనక ! దుర్భరమైన వి ♦ చారమిటుల.
(తెఱలో)

ఓయీ ! నన్నాపనేల ? పోనిమ్ము.

గీ. కండకావరమూని రా ♦ ఘవుని వనుల
కంపఁగోరిన గూ కుటి ♦ లాత్ములెవరొ.
పట్టి వధియించి రామునిఁ ♦ బట్టభద్రుఁ
జేసి నాతండ్రీ ముదమందఁ ♦ జేతునిపుడు.

రాము—(తనలో) అక్కటా ! శ్రోధస్వభావుఁడగు లక్ష్మణుఁడుగూడ
నిష్పడే రావలయునా ? ఇష్పడీతని నివారించుట కడుదుర్ఘట
ముగదా ! కాబట్టి అమ్మగారికడ సెలవుఁ గైకొని వైశంబపో
యి యాతనిరాక నివారించెదఁగాక ! (ప్రకాశముగా) తల్లీ !
కేకయరాజపుత్రీ ! నాకమితోపకారమొనర్చి నన్నుధన్యునిగాఁజే
సిన మీఱుణ మెట్లు తీర్చుకొందునమ్మా !

గీ. బహుశ సంతోష హేతువై ♦ బరగు రాజ్య
భారమునువీడి సుఖముగా ♦ వనములందు
దాపసుల మ్రోలఁజేరి నా ♦ పాప పుంజ
ములను వదలించుకొనుమని ♦ బలికినారు.

కాపున నోమాతా ! చంద్రునికొక్క నూలపోగనునట్లు
నాపదసశతంబులను గైకొని యాకీర్ష్యదించి పంపుము.

కైక—అవును. రామా ! తెల్లవారకమునుపే బయలుదేరవలసిన వాడవగుట సత్వరంబుగఁ బ్రయాణనన్నాహములో నుండుట యుచితముగదా ?

రాము—అమ్మా సన్నాహములో నుండుట కేమున్నది ?

కైక—అట్లనకుము. అరణ్యవాస మొనర్పఁ బోవువాని కీయమూల్యవస్త్రాభరణములతోఁడఁ బనిలేదు. కాబట్టి వానినెల్ల విడచి జనలధరించి నారబట్టలను గట్టుకొని పోవలయును. తెలిసినదా ?

రాము—తల్లీ !

గీ. సర్వరాశ్యంబుఁ ద్యజియించి, ♦ సకలబంధు
వర్గమునువీడి, సుఖముల, ♦ బాసిఁ పితృ
వాక్య పరిపాలనార్థమై ♦ వనులనుండఁ
బోవువానికి నాకిది ♦ కావలయునె ?

కావున, మీ యాజ్ఞానుసార ప్రవర్తకుడనై యట్లనే నారలఁ గట్టి జడలధరియించి పోవుదునమ్మా !

కైక—రామచంద్రా ! ఒక్కసంగతి ?

గీ. ఒంటిగాఁ గానలకుఁ బుపు ♦ చుంటినంచుఁ
దీప్తముగనున్నవారు నీ ♦ తండ్రిగారు
భరత శతృఘ్ను లిటలేరు ♦ వారుదూర
దేశమున నున్నవారతి ♦ తీవ్రకోప
గతిని చెలరేగువాఁడు ల ♦ క్షుణ్ణుఁడునుమ్ము.

గీ. కులగురువు, మంత్రి నావాక్య ♦ ములను వినరు
భరతుఁ బిలిపించి వెంటనే ♦ పట్టభద్రుఁ
జేయవలెనని గట్టిగాఁ ♦ జెప్పి పొమ్ము
త్వరితగతి గురులతోడను ♦ దండ్రితోడ.

రాము—తల్లీ ! అట్లనే. గాని,

గీ. కని, విరామములేకఁ బోయి ♦ చినమహాత్ము
లైన నాతండ్రిగారితో ♦ నేను జెప్ప
కయె వెడలుబట్టు ధర్మమా ♦ కనఁడు, వినఁడు
పలుకరించినఁ గాని నా ♦ పాపమేమొ.

కైక—తనయాజ్ఞ వెంటనే నిర్వర్తింప లేదని మనమునఁ బాగలుచు
నీవంకఁ జూడకున్నారు.

రాము—తల్లీ! నీమాటయే నిక్కువమైనచో నేనాయన కెట్టిబాధయు
గలిగింపఁ జాలను నాకు నీయాజ్ఞయైనచోఁ దండ్రిగారి యాజ్ఞ
యైనటులఁగాదా ? ఒక్కమనవి. అమ్మా !

గీ. నావియోగముచేత మ ♦ నంబునందుఁ
బొగిలి కృషియించుచును శ్రమం ♦ బుగను క్షీణ
దశకుఁగాకుండఁ దండ్రిని ♦ దయనుజూచి
పాలనమొనర్పు మమ్మ కృ ♦ పాంబురాసి.

. (అని తండ్రిగారికిఁ బ్రదక్షిణమొనర్చి పాదములకు నమస్కరించుచు)

గీ. ఆదరించితివయ్య య ♦ హర్షిశముల
నేకొరంతలు లేకుండ ♦ నే మహాత్మ్య !
అట్టి ఋణమందు నేసహ ♦ స్పృశమైనఁ
దీర్చుకొననైతి నని యెద ♦ దిగులుఁగాంతు.

మఱియు నోతండ్రి !

గీ. కనులకే సంతతంబద్ధు ♦ కొనెడు ముద్దు
పాదసేవను విడనాడి ♦ నీదువాంఛఁ
దీర్పఁగాఁ గానలకుఁబోదు ♦ జేవ ! నాదు
పదనంబులఁ బ్రేమతో ♦ నందుమయ్య.

తల్లీ ! ఇదే పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

కైక—ప్రాణేశ్వరా ! లెండు.

దశ—(లేచి కూర్చొని) రామా! రామా! రాముడేడి? రాముడేడి?
రఘుకుల యశఃకాముడేడి? సర్వలోకాభిరాముడేడి? సకల
సద్గుణ పరంధాముడేడి? పెడలెనా? ఘోరాటడవులకు?
ఒంటరిగా! అయ్యో! చూచువారులేక, దలచువారులేక,
బిలచువారులేక, దినం దిండిలేక బండ మంచములేక నేగతి
నల్లాడునో. దైవమా! ఎంతపని చేసితివి,

గీ. కొడుకులో, కొడుకులోయంచుండు కుండిగుంది

నిదుర హారములనువీడి ధనోనర్పి

నట్టి తపమునకీటు భిక్షుండు బెట్టిమఱల

లాగుకొని యేడిపింతువే లా? మహాత్ము.

దేవా! లోకరక్షకా! నాజన్మమంతయు నిటులనేడ్చులతో
నిండిపోవలసినదేనా?

గీ. సుతులులేనట్టి గతికి నే ధృతిని మొదలు

బిడప గాధిసుతుండు యే ధృతిచే నన్ను

యివుడు కైకేయిమూలాన నిట్టులేడ్చు

చుంటి నన్నెలతగాఁ జేయుచుంటివీవు?

గీ. ఇదియె తుదిసారియేడ్చు యిం కేడ్వలేక

నున్నవాడను శోషిల్ల నుండె పాణి

వాయువులు, దైవమా! రఘు వంశజులది

సోముడగు రామునికా బాయు చుంటుచేత.

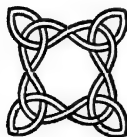
హా! రామా! రామా! (అటునిటుజూచి) ఎవడూరా! అదట

నేన—(వ్రవేళించి) దేవా!

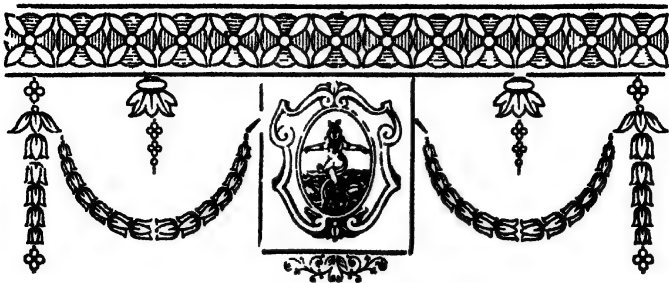
దశ—ఓరీభద్రా! నన్ను జాగ్రతగఁ గౌసల్యాంతఃపురంబునకుఁ దోడ్చి
నిపొమ్ము. (భటసహాయమున నిష్క్రమించును.)

కైక—నాప్రియత్నము కొనిసాగినందులకు మంధరకీవార్త నెఱిగింపఁ
బోదును. (నిష్క్రమించును.)

(తెఱవాలును.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకావట్టాభిషేకము.

చతుర్థాంకము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశము)

లక్ష్మ—

మ. తనపుత్రుఁ నృపుఁడేయనెంచి నిను గాం ♦ తారంబులందుండఁ బా
పను వాంఛించిన వారలెవ్వరు ? ధను ♦ హృదయముఁజూపి మి
మ్మున నేనిప్పుడె రాజుఁజేసెదను స ♦ మోదంబునుఁజెంది స
స్మరిసందోహము న్న సెబాసనగ నా ♦ మోదించుమారాఘవా
రాము—తమ్ముడా ! తొందరపడకుము. దైవతుల్యులగు పెద్దలదూ
పించుట దోసంబని యెఱింగి యుండియు నిట్లాగ్రహాయత
చిత్తుడవగుట ధర్మమా ?

గీ. తల్లితరువాతఁ దల్లియం ♦ తటి మహాత్ము
రాలు పినతల్లి యామెపైఁ ♦ గౌర్యమూని

యిటుల దూషణఁజేయ ని ♦ న్నేమనంగు

రినుజ ! లోకులునవ్వరే ♦ హానికాదె ?

లక్ష్మ—అగ్రజా ! ధర్మాధర్మ విచక్షణలఁ బిమ్మటఁ జూడవచ్చును
గాని తొందరపడరాదని నన్నే మందలించు చుంటిరా ?

గీ, జ్యేష్ఠులగువారు రాజౌట ♦ చెల్లునుగద

అందునను దగువారలై ♦ యలరుమిమ్ము

వనములకునంపి తనపుత్రుఁ ♦ బట్టభద్రుఁ

జేయఁగోరుటఁ దొందర ♦ చేతఁగాదె ?

అది యటుండనిమ్ము,

గీ. ముందు వెనుకల నరయకఁ ♦ సొందరపడి

యిచ్చరీతిని వరముల ♦ నిచ్చినాడ

ననుచు జనకుఁడు తలపోయఁ ♦ డయ్యె యిట్టి

చేతలకుఁ గారణమదెందు ♦ చేతఁ జెప్పుమ.

తొందరచేతనేగదా! అంతటి యవినీతుఁడా? ప్రపంచజ్ఞున
మేమియు లేకుండెనా ?

గీ. ధర్మమును దప్పకుండ నీ ♦ ధాత్రినేల

వేలకొలఁదిగ వత్సరా ♦ లేల యిట్టి

యవకతవక ప్రమాణంబు ♦ లాచరించె

మందుడగుటకు నతనికి ♦ మతులు లేవె.

రాము—లేమ్ముఁడా ! సుమిత్రా కుమారా ! క్రోధస్వభావుండవై
పలికెడు మాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగఁజాలనుగాని తాఁత
భావంబున విందువేని రవంత నీతోడఁ బ్రసంగించెదను. ఎన్నఁ
డును నామాట కడుగుదాటనివాడవుగదా ? మఱియు,

గీ. పుట్టమైతిమిగద వరం ♦ బులను నామె
కొనఁగునాటికి యంచేమి ♦ దొనఁగు గలదు
అవునరము లేకపోవుట ♦ నవ్వుడామె
దాచుకొనియెను దండ్రె యొ ♦ ద్దను గదయ్యె.

గీ. ఆవరంబుల నివ్వు డీ ♦ యంగఁ గోర
సత్యవాక్యంబుఁ దా విస ♦ ర్జనముఁ జేయ
లేక నొనఁగుటఁ దప్పేమి ♦ లేదుగాదె
దీనఁ గ్రోధంబదెందుకుఁ ♦ బూనెదీవు.

కాబట్టి నా పురాకృత పాపపరిపాక ఫలంబీరూపంబుగాఁ
బరిణమించెనని యనుకొని యూరడిల్లుము.

లక్ష్మ—అన్నా ! సకలసద్గుణ సంపన్నా ! అట్లనుకొని యూరడిల్ల
వలయునా ?

గీ. సకల సౌభాగ్యయుతులు ని ♦ త్త్వాకుకుల శి
రోమణులరైన మీకు మూ ♦ థులు బాసర్చి
నట్టి దుండగముల కిట్లు ♦ కట్టుబడి మ
హాటవుల కేగుటను జూచి ♦ యాగఁగలనె.

(కైకేయి నుద్దేసించి) ఆ మూర్ఖురాలా? ఎంత కట్టడికార్య
మునకుఁ దలపెట్టితివి ?

గీ. వృద్ధరాజును బలవంత ♦ పెట్టి యెల్ల
జగములను ప్రోవఁగాఁ దగు ♦ సర్వసుగుణ
భుక్య శ్రీరామునిటు పంపు ♦ దువె మహాట
పులకు నీకిసుమంతేని ♦ బుద్ధిలేదె.

రాము—తమ్ముడా !

గీ. అమగుండప్పి యెఱుంగ వె ♦ స్నఃకును నాదు
 పల్కుల కిదేమి వివరీత ♦ పుల్కుల బూని
 వారి వీరినిదిట్టట ♦ వలన పూర
 పాపముగదయ్య శ్రోధంబు ♦ వదలుమయ్య.

లక్ష్మ—అయ్యా ! అటులైనచో మీరు వనంబులకేగుటకే నిశ్చయించిరన్నమాట.

రాము—అహా ! ముమ్మాటికిని నిశ్చయించితిని. ఏమందువా ?

గీ. తరణికొలమునఁ బొడమిన ♦ దానిఫలము
 పెద్దవారిమాటలఁ చెవిఁ ♦ జెట్టి వారి
 యాశయంబుల నెరవేర్చి య ♦ మితయశము
 గాంచుటయెగానఁ గాన వ ♦ సింఛువాడ.

ఇది యట్లుండనిమ్ము. నాయందుఁ గల యపరిమితానురాగంబున నన్నుఁ బాయలేక మీరెల్లరిటుల సంతాప పడియెదరుగాని నాయరణ్యవాసము నాకు సుఖదాయకమే. కష్టముగాదు. ఈవిషయమున నాకు చింతల్లిగారు మహిమపకారము యొనర్చి నన్ను ధన్యునిచేసినది. ఎట్లందువా !

గీ. పెద్దదాఖారమును నెత్తిఁ ♦ జెట్టుకొని దు
 రంత కష్టములనుజెంద ♦ రామ ! యేల
 వాంఛఁ జెందెడు సుఖముగా ♦ వననివాస
 మునను నేకాకినైయుండు ♦ మనుచుఁదెలిపె.

మఱియు,

గీ. తపసు లెందఱొగలరు కాం ♦ తారమందు
 వారినేవలఁ జేసుక ♦ బ్రదుకుమయ్య

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

పాపహరణంబు గలుగు సరి ♦ ప్రాప్తమాను
మోక్షనామ్రాజ్య మని తల్లి ♦ బోధ జేసె.

అంతియెగాక, తమ్ముడా మన దూరదృష్టిని యించుకొని
గొంకించినచో ముకుందలియుట లేదా ?

గీ. ఐహికా సౌఖ్యవాంఛల ♦ యందు మఱి
దైవ చింతనమేలేక ♦ దగ్ధులైన
వారి నెందఱజూడ ము ♦ వ్వారిపోక
బోవఁగానేల సిలుగుల ♦ బొంద నేల ?

కాబట్టి పినతల్లిగారి యాశీర్వాచనమువలన లభియించిన
యాయల్ప కాలమునందు,

గీ. పరమ పాతకమైన ♦ దుర్వాంఛలను వి
సర్జన మొనర్చి దుర్జన ♦ భర్జనుడగు
నారమేశుని బ్రార్థించు ♦ ననవరతము
గడుపుకొనవచ్చు గద ని ♦ రాఘటముగను.

లక్ష్మణా !

గీ. ప్రాయమంతయు భోగముల్ ♦ వలనఁగడపి
వార్ధకమువచ్చుపిదప దై ♦ వమునుదలంచు
కాలమేలేక హీనంపు ♦ గతులపోవు
కంటె యిదిమేలుగద మోక్ష ♦ గతినిగనఁగ.

(అటునిటుజూచి) తమ్ముడా ! అటుజూడుము ?

గీ. నాతరుణిసీత నాప్రియా ♦ ణంబు వినుటఁ
గంటికిని మంటికిని ధారఁ ♦ గాఁగనేడ్చు
చిచటకేతెంచుచున్నది ♦ దేమివెరి
యామెనోదార్చుటెట్టులో ♦ యనుజ యిపుడు.

సామిత్రి !

గీ. శివధనుస్సును రెండుగాఁ ♦ జేయుటాది
నేటివరకును నిముసమే ♦ నిన్ వదలని
యట్టి యీసాధ్వినిఁబాసి ♦ నట్టడవుల
కేటులఁబోయెడువాడ నే ♦ నేమిసేతు.

సీత—(ప్రవేశించి) నాథా ! నన్నిచ టేకాకినిగానొనర్చి వనులకరుగఁ
దలఁచిరా !

రాము—దేవీ ! అసురయుద్ధంబునఁ బినతల్లిగారగు కేకయరాజపుత్రి
మాతండ్రిగారికొనర్చిన యచూల్యసహాయమున కచ్చెరువంది
యిచ్చిన రెండువరంబులప్పుడవనరములేకుండ నాయనకడ దా
చికొని యిప్పుడుకోరికొని తండ్రిగారినుమతిఁబడసె. అందు
నేను జటావల్కలధారినై బడునాలుగేండ్లరణ్యావాస మొన
ర్చుట మొదటిదియు, రాజ్యాభిషేకము భరతునకొసంగుట
రెండవదియునై యున్నది. అందువలనఁబితృవాక్యపరిపాలనార్థమై
వనంబులకేగు నన్నఁజూచి మీరెల్లరు సంతసించుటకుమారుగా
విచారగ్రస్తులరై నాప్రయాణమునకుఁ బ్రతిబంధముగల్పించు
టఁదగునా ? నీవేకాకినిగానుండనేల ? చూచుము !

గీ. అతివిచారమనస్కుల ♦ రైనయట్టి
జనకునకు నీవు సేవల ♦ సలిపి నేను
లేననెడు దీనభావంబు ♦ మాని నాకు
మాటుగా వారికడనుండు ♦ మా పడంతి.

సీత—ఆ ! ఆ ! నాథా ! ఫలించి వీడియుండెడు సతికి గతులులేవని పలి
కెడు నార్యవచనంబుల రిత్తఁజేయఁదలంచితిరా ? మిమ్మున
సత్యటికాలమేని వీడియెఱుంగుమనా ? పాక్షిశ్వరా ! మీ రర

ణ్యులునఁ బడరానియిక్కట్టులఁబడుచుండ నేనీగంబుల ననుభవించుచుండఁగలనా ? యెన్నఁడు పలికియెఱుంగని విపరీతవాక్యంబుల నేడిట్టులాడుట మీకుభావ్యమా ? దేవా ! నన్నిట్లు వియోగవారాన్నిధిఁద్రోసి వనంబులకరుగ మీచిత్తమెట్టులాప్సినదో గ్రహింపఁజాలకుంటిని.

రాము—ప్రాణేశ్వరీ ! నిన్నువిడచి నేనుమాత్రముండఁగల్గుదుననుకొంటివా ? కాని,

గీ. క్రూరమృగసంకులంబగు ♦ ఘోరవనివ
సించుటన్నను మాటలా ♦ చిగురుబోడి
భయదమునుగల్గఁజేయు ని ♦ ల్వంగలేవు
నావలుకులాలింపుమో ♦ నాతిసీవు.

సీత—ప్రాణేశ్వరా ! విపినావాసమొనర్చుట దుర్లభంబని నేనెరుంగకఁబోలేదు. మీపాదపూజలొనర్చుచు మీయండనున్నచో నాకావనస్థలంబే మందిరంబగును. ఆక్రూరమృగసంచయమే నాతోడ నాడుకొను పక్షితతియగును. ఆకందమూలాదిఫలంబులే పంచభక్త్యపరమాన్నంబులగును. ఆపచ్చికతలంబే హంస తూలికాతల్పంబగును. మీతోడిపాటుగా ధరియించునారగుడ్డయే జలుగువలువయగును. కాన నాధా ! నాకట్టిరిత్తభీతులఁగల్పింపక నన్ను మీవెంటఁగొనిపోండు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా ! దాసుడను.

మ. పరమాసహ్యముఁగొల్పురాజ్యమున ని ♦ ల్వంజాల మీవెంట భీకరకాంతారములందుఁజూచ్చి మిములకా ♦ గాపాడుచుందుకా భవద్చరణజ్జంబులఁగొల్పుచుందును దయా ♦ దాక్షిణ్యముకాపి సోదరవాత్సల్యము నిల్పుమయ్య యనఘా ♦ త్మా ! జానకీవల్లభా !

రాము—తమ్ముడా ! ఇది యేటికోర్కె ?

గీ. సుఖముగా భరతునిఁగొల్పు ♦ చుండి సర్వ
భోగములఁబొందఁగాలేక ♦ నీగతి వన
ములకు నేలెంచి యిడుములం ♦ బొందెదంచుఁ
గోరెదవదేటి విపరీత ♦ కోర్కెనీకు ?

మఱియు,

మ. అరిసందోహముఁబాటఁదొల్లిచునయో ♦ ధ్యారాజ్యసంపత్తులి
ద్ధరివృద్ధిన్ గనునట్లుఁజేసి పౌజలక ♦ దైవాటగానేలు సో
దరుతోనీడగనుండు టొప్పగును గాంతా ♦ రంబునందుండి దు
ర్భరసంతాపముఁ గొల్పుకప్తములనుకా ♦ వాంఛింతువేలా? యిటుల్

— అదియట్లుండనిమ్ము,

ఉ. నివునునేనులేక జన ♦ నీజనకుల్ విలపింతురంచు నీ
భావమునందులేక వన ♦ వాసమొనర్చుగనేలఁగోరెదో ?
ఆవిధివారుచింతను న ♦ హర్షితముల్ గృహియించుచుండఁగాఁ
సేవలఁజేయ నెవ్వరిటఁ ♦ జేరుదురయ్య తదన్యలక్కటా.

లక్ష్మ—సకలలొకై ధనుర్ధరుల గుమీరే వీరలవిడచిపోవుచునుండ నిఁ
క నేనా వీరలనుద్ధరించునది ? యింటికిఁబెద్దలై సంసారమునన్నిరీ
తులఁ జక్కఁగాఁబరిపాలింపఁదగిన మీరు చతుస్సముద్రముద్రి
తాధారుణీవలయంబును నేర్పుమీఱఁ గాపాడఁగలిగినమీరు,
లోకోద్ధారణంబుకొఱకుద్భవంబందినమీరు, దశరథేశుని గారా
బంపుపుత్రులరై న మీరలరణ్యవాసమొనర్చుటయును, నేననవ
రతకోకాకులచిత్తులరగు వీరలనోదార్చుటయునా ? అదియుఁ
గాక, మీరు లేకఁ బ్రజాఘోషంబుమితిమీఱ, మీవియోగము

చే సకలబంధువర్గంబుఁ గుండుచుండ నీరోదనధ్వనులమధ్యనేనా
నిలువఁ దగినద? ఆహా ! రామచంద్రయూర్తి,

గీ. గాధినందనుసవన ర ♦ క్షణముఁజేయ

నడవులకుఁబోవునాఁడు వెం ♦ బడినిరాఁగ

“లక్ష్మణా ! నిన్ను సర్వకా ♦ లంబులందుఁ

బాయకుండఁగనుండెడి ♦ వాడ” ననవె.

మఱియు,

ఉ. తాటకిఁగూల్పునాఁడు, రిపు ♦ దర్పము సర్వమునూడ్చునాఁడు, ఏ
గ్గాటవిలోఁజరించుతిఱి ♦ గప్తములందిననాఁడు నీకుబా
హోటముగా సహాయకుడ ♦ నైనపుడగ్గిజ, భాగమున్ నిరా
ఘాటముగాఁగఁగొంటివెన ♦ గంబనిబల్కుచు యిప్పుడేమయెన్.

అంతియఁగాక,

మ. సకలంబీవెయటంచు నమ్ముకొనిగ ♦ ప్తంబందునన్ సౌఖ్యమం
దకలంబుగ వెంటనంటి యత్తిధై ♦ ర్గహస్తార్తిమెల్లాడు న
న్నకలా ! యీవిపరీతరాజ్యమున న ♦ న్యాయుబుగావీడి పో
నిక నెట్లుండెడివాడ దాశరథి యిం ♦ తేనా భవత్ప్రేమముల్.

అన్నా ! పెక్కుమాటలేల,

గీ. భీకరారణ్యములకు మీ ♦ వెంటనన్నుఁ

గూడఁగొనిపోవబ్రతికెడి ♦ వాడలేక

విడచి మేగినఁ బ్రాణముల్ ♦ విడచువాడ

నిరువఁగాఁజాలమిమువీడి ♦ నిముసమేమి

రాము—శమ్ముడా ! తాఁగట్టినకుం దేటికి మూఁజికాళ్ళనునట్లు నీట్టు
మోఁగిమివిడకుటివి. వలదన్న బలవన్మరణంబునకు సిద్ధులగుచు
టివి. నీకేమనిచెప్పఁగల్గుదును ? అట్లనే మీతల్లిగారయనుమఱి

బడసిరమ్మ సీతాసతీ ! నీవుగూడ ప్రయాణ సన్నాహము లోనుండుము. లక్ష్మణా ! అదిగోచూచితివా ? మదీయవియో గంబుచే బ్రోయదుఃఖార్ణవంబునఁ బడికొట్టుకొనుచున్న తండ్రి గారి నోదార్పుచు నాతిల్లిగారును సీతిల్లిగారును యిటవచ్చుచు న్నారు. వీరనేరీతి శాతంపఁజేతుము ?

(అంతట దశరథుఁడను, గౌసల్యా సుమిత్రీలు ప్రవేశము.)

కౌస—హా తనయా ! ముమ్ములనందరి నీవిధముగఁజేసి యడవుల ప్పాలైపోదువా ! తండ్రి నీపినతిల్లియెంతచేసినదిరా ? నాయనా ? రాము—అల్లీ ! ఆయమ్మమీఁదనేలకేరంబాపాదించెదవు ? నీకుమా మారుని పురాకృతికి ర్కఫలంబనకొనుము.

కౌస—తనయా ! అట్లనకొని ధైర్యముఁజెందుటెట్లు,
మ. వరసాకేతిపురంబునేలుచు మముఁ ♦ బాలించి రక్షించి యి
ద్ధరి నిక్షాళకుల బునందునఁ బ్రశి ♦ స్తంబైవకీర్తి గడిం
పరిఘూర్తింపచు కారణంబగుదువఁ ♦ భావంబుతోనుండ ! ని
క్కిరిణిఁ గానలకేఁగించుండ నెటుఁ ♦ క్కిరబట్టెదఁ ధైర్యముఁ.
రామా ! రిఘుకుల శిరోభూషణ !

గీ. పట్టభద్రుడవై ధరా ♦ భారమెల్లఁ
దీర్చిమమ్ముల నిలఁగడ ♦ తేర్చమాకుఁ
బురిసెమజలంబువదలి స ♦ మ్ముదిముఁగూర్తు
వంచునమ్మితి నిటులఁ ద ♦ లంచనైతి.

లక్ష్మణ—అల్లీ ! అట్టియాశల నిర్ములముచేసి పరమపితృఁడైన రా ముని మహాటవులపాలుజేయుచున్న రిఘుకులనాశింక రణభూ తుండమగో ! ముందు వెనుకలాలోచింపక నాదుష్టకైకేయి మాయాప్రాయహంబునఁబడి పిదపఁ బశ్చత్తాపడిన నేమిలా

భము? ఇట్టి సుగుణాన్వితుని, యిట్టియవస్థలముంచుచున్న యీ నిర్భాగ్యుని యూరకవదలిపెట్టుటకు నామనంబంగీకరింపకున్న యది.

దశ—నాయనా ! లక్ష్మణా ! నీకుఁ బుణ్యముండును.

గీ. ఎంతయత్నించిననురాదు • మృత్యువేమి
కారణమొగానివిలసిత • ఖడ్గమూని
వేయివృక్కలుగానన్నఁ • జేయుమయ్య
దుఃఖమాశాంతిఁజెందుఁ గాం • తువుయశంబు.

రాము—అమ్మఁడా! నీకు మతిలేదాయేమి? నీబాహుబలనైపుణ్యము జావవలసినది తండ్రిగారిమీఁదనేనా? అయ్యో! ఈవన్నె వానిని నిన్నేమిచేయఁగలను? నీకింతటిదుండుకుటలసంబు తగదని యెన్నివిధంబుల మందలించినను వినకున్నాడవు. పవిత్రవంత మైనతరణిఁగొలంబునకెంతటి యపభ్యాతిఁదెచ్చుచుంటివి? ఛీ! ఛీ! విన్నవారేమందురు? ఇంతవిసరీలమా! ఇంతతొందరయూ?

గీ. తొందరనుజెంది తండ్రితా • ముందు వెనుక
లరయకవరంబులిడెనంచు • నంటివివు
దైవసముడగు తండ్రిని • తందరపడి
తీవ్రగతిఁదూలనాడుట • తెల్వయగునె.

లక్ష్మణా ! ఒకరిని విమర్శించునపుడు మీఁదికేమివచ్చునో యను విచారమక్కఱలేదా? విమర్శనంబునకుమాత్రము నియమంబులఁబాటించనక్కరలేదా? పదిమందికి నీతిఁగఱపఁదగిన మనమేనా లోకులచేతఁ జెప్పించుకొనవలసినది? నీవు నామాటవినఁదలంచితివేని యమ్మహానీయుని శరణంబువేడుము.

నశ—రామా ? నీలమీఘశ్యామా ! పంశనాశనుడగు నన్ను వధింప
నుంకించువాని నీవేలయడ్డఱుతువు ? ఇందు వానిదోసమావంత
యనులేదు.

గీ. చేతికక్కఱకయినట్టి ♦ శ్రీరఘుకుల
భూషణుని కానపాల్చెసి ♦ భోరుమనుచు
యీగతినినేడ్చువాఁ డిల ♦ నింకనున్న
నేమి ? చచ్చిననేమి ? శ్రీ ♦ రామ ! రామ !!

లక్ష్మ—(తిండి)పాదములపై వ్రాలి)

గీ. తూలనాఁడితి మిమ్మునే ♦ దొందరపడి
తిండి ! తమియింపుమయ్యనా ♦ తప్పనకిదె
కొట్టుకొంటిని జెంపల ♦ గట్టిగాను
త్వద్విమలపాదములకు వం ♦ దనమొనర్తు.

దశ—లక్ష్మణా ! నిన్ననేతమియింప నర్హుండనా ? పంశపవిత్రుడైన
కొమరుని, దానవభంజకుని, దురితలతాలవిత్తుని, శ్రీరామచం
దుని నడుకానల కంపనెంచిన యీ పాపాత్ముడా ? శ్రీరామ
చంద్ర కరుణాపాత్రుండఁగు నిన్ను తమింపగలుగునది ? ఎంత
మాట ? నేను తమింపనక్కఱలేదు ? నన్ను వధియింపుము.
నీనిశితఖడ్గంబున కెఱఁజేయుము. ఏమిలక్ష్మణా ! యూరకుం
టివి.

గీ. అనినమాటను దప్పకో ♦ నగునెమీకు
తప్పకొనలేకఁగాదె కాం ♦ తారసీమ
కంపుచుంటిని సర్వలో ♦ కాధ్యుడైన
రామభద్రుని రఘుకుల ♦ సోమునిపుడు.

రాము—తండ్రీ ! నామాటవినరా ? అజ్ఞానవశంబునఁ బల్కిన వాని
మాటల సరకుఁజేయక నామనవినాలింపుఁడు.

ఉ. పుట్టినయప్పుడే నలువ ♦ మోమునగీసెను మూఁకగీట్లున
న్నట్టడవికా నివాసము నొ ♦ నర్పుమటంచును దానిదాటఁగా
నెట్టులసాధ్యమయ్యెడి ? స ♦ హింపుఁడి యీ పదునాలుగేడులే
నెట్టులొ కండ్లుచూసుక ట్టి ♦ మింపుము నీసుతుఁడన్నమాటల్.
దేవా! అటుఁజూచుము గురువులరగు వశిష్టభగవానులుగూ
ఁగి వచ్చుచున్నారు. ముహూర్తకాలముగూడఁ సహిపించుచున్న
యది.

దశ—రామా ! ఈనిర్భాగ్యునకు దుఃఖోపశమనంబునకు మార్గమేమి!
హా రామా ! రామా ! (అని ఏడ్చును.)

రాము—తల్లీ ! నీవైనఁ దండ్రిగారిలోదార్చుమమ్మా! మూఁడుగడియ
లలో ముగియు నీ యల్పకాలవియోగమునకింత విలపింప వెల
యునా ? నాయర్థాంగలక్ష్మియగు నీత నావెంటనుండ నాసు
ఖంబునకొఱతయుండదుకదా !

లక్ష్మ—(తొందరపాటుతో) తల్లీ ! అన్నగారు నాకొక వరము ప్రవా
దించినారమ్మా !

కాస—అజేమినాయనా ! నిన్నఁ గూడ రమ్మనెనా ?

లక్ష్మ—అవునమ్మా ! అవును.

మ. తనతోఁగూడి ననాంతిరంబులకురా ♦ ధర్మాత్ముఁడౌ రామచం
క్రనియాభ్యుగోనినాడ మానికుల సంఘోహంబునుగొల్పుచుం
దును భూపుత్రిని రామభద్రుని భజిం ♦ తుక నేను ధన్యుండనై
తేని మీయాజ్ఞలఁ గూడనిచ్చి ననునం ♦ తే సంతసింతున్మదికా.

రాము—తల్లీ ! సుమిత్రాదేవి ! కంటకావృతంబగు నాయరణ్యంబు
లకు రావలవని యెంతఁ జెప్పినను వినకఁ దమ్ముండు నావెంట
రా సిద్ధు డగు చున్నాఁడు. కాన,

గీ. వాని మొఱునాలకించి పం ♦ పంగదమ్మ
వనములకు నాదువె బడి ♦ వానికెట్టి
కొఱఁత లేకుండఁ గాపాడు ♦ కొందునమ్మ
—భద్రగతి వప్పగించెడి ♦ వాడ మఱి .

సుమి—కుమారా ! కలమ్ము నీవమేయని నమ్ముకొని చరించు
మాద్వైతమ్ముడు నీవెంట నుండుటకు మాయాజ్ఞాఁగూడఁ గావల
యునా ? సకలలోక పరిపాలకుడవగు నీవు వానికి రక్షకుడ
వైయుండ మాకేమి భయము. నాయనా ! నీ యిచ్చకీటిని
వానిని సుఖముగా నీవెంటఁగొని పోవచ్చును.

కాన—నాయనా ! సామిశ్రీ ! నీవుఁ గూడ సీతారాములవెంట వెడ
లెదవా ? తండ్రి ! ఎంతభగ్యుడవోయి.

దశ—రామా ! రామా ! వెడలుచుంటివా ?

గీ. కాననమునుండి మఱల రాఁ ♦ గలుగుదాక
నిలుతునే జీవములతోడ ♦ నేను భువిని
యిదియె కడసారి చూపయ్యె ♦ నే ? కుమార !
యెంతదురవస్థ గలిగె నే ♦ నేమిసేతు.

తండ్రి ! రామచంద్రమూర్తి !

గీ. మారకము పొప్తమయ్యెనఁ ♦ కారణమున
గాదె తొందరచే రాజు ♦ గా నొనర్ప
దలఁచినాడను మదిని యు ♦ దాక నిలచు.
ధైర్యమేయున్న యిదియిట్లు ♦ తారసిలునే ?

రాము—నాన్నగారు ! నాయందలి వాత్సల్యముచేత నట్లు రాజుగారి జేయఁదలఁచితిరి గాని వేఱొందుగాదు. దుఃఖభారిమునఁ గలిగిన కష్టమే ? మీనోటి వెంట నిట్టి భయత్కారణ వాక్యంబుల నాఁగి చున్నది. అట్టి యధైర్య మేలకలుగవలయును ? మీకీ విచారమేటికి ?

మ. అటనున్నారు ముసీందురిలందఱూ రమే. ♦ శారాఘ్యులై వారితో నట వీవానమొనర్తునేని సుఖమే ♦ సోఁగాని కష్టంబుగా నెఱుఁ దోచంగలదయ్యయోజనక ! మీ ♦ కేలావిచారంబునా కట సేవలనలువంగ సోదరుఁడు లే ♦ డా ? సేతజేకుండుగా ?

గీ. వనితలంబునఁ బదునాల్గు ♦ వత్సరములు
కష్టసుఖముల వారితో ♦ గడుపుకొనుచు
మూఁడుక్షణములలోవచ్చు ♦ వాడఁగానఁ
ద్వరితగతివాఙ్గ నీయుండ ! ♦ తండ్రి ! నాకు.

దశ—తండ్ర ! నీవెంతఁ దెల్పినను నాకు ధైర్యమాగకున్నది గదా !

గీ. పాల్లనెన్నిటితోబడి ♦ బడసినాడ
నిన్ను నన్మంటిలోఁగల్పి ♦ నీళ్లునదలు
వాడవను నాశతోనున్న ♦ వాడనట్టి
యాశలదుగంటె దైవోప ♦ హితుడనగుట.

దశ—(ప్రవేశించి) రామా ! ప్రయాణముహూర్తము మించిపోవుట లేదా ?

రాము—దేవా ! వందనంబులు !

• గీ. మోహవశమున దుఃఖాబ్ధి ♦ మునిగిపేరు
వదలకుండిరి నన్ను నో ♦ భవ్యచరిత

ధైర్యమునుజెప్పి వీరి శాం ♦ తపఃబి నను
బంపుమార్గముఁ జూడంగ ♦ ఎలయుఁదవ్వరగ.

దశ—నాయనా ! నామచ దిగ్విమూర్తి ! ఇంక సేంపు జీవించనుగదా !
నీవిటు వెడలిసోక్షణంబు గుండెలుపగిలి చానవలసినవాడనే !
తండ్రీ ! ఆచచ్చుట నీకన్నులయెదుటనేజరిగినచో మనఃపుభయ
లముఁగూడ ధన్యాత్ములమగుదుము.

గీ. కుడుచువేళను నేఁబండు ♦ కొనెడివేళఁ
దలఁపునకువచ్చి రాఘవా ! ♦ తండ్రీ ! నన్న
వీడిపోతివెయన గుండె ♦ వీలి పాణి
ములను వీడనె శ్రీరామ ♦ మూర్తి ! యింక.

ఈ నాలుగుఘడియల కాలము నీతోఁగూడ నుండి కాలం
బుఁ గడుపుకొననిమ్ము. నాయనా ! నాముద్దుఁ జెల్లింపుము.
తండ్రీ ! నాకేమో పిచ్చియెత్తుచున్నది ! పైనఁజూడుము. మన
వంశమునకు మూలపురుషుడైన భానుండు !

గీ. తనకుల వినాశమునకిట్టి ♦ తావిష్టకుండా
కండు జన్మంబుఁజెంది లో ♦ కమునకెంతో
యవయశముఁ దెచ్చెనంచు దుః ♦ ఖాల్ధిమునిగి
పోవుచున్నాఁడు పడమటి ♦ మూలకదిగో.

దానికిఁ దదనుకూలముగా వంశ శిరోభూషణుండవై యే
మో యొనర్తువని నీపైగంపెడంతాళఁ జెట్టుకొనఁగా నయ్యో !
నాయనా ! యిదియో వరుస ?

వశి—రాజా ! ఊరడిల్లుఁడు. లేనిపోని కోరికలఁ గోరుకొనుచు
దుఃఖాకుల చిత్తుడవై భానుకులంబున కవకీర్తిఁ దేవము.
ఈ యస్వస్థతగా నున్ననమయమున నీవా వనములకకుగుట !

చాలుఁ జాలు. రాముఁడీ వనవాసకాలము నెంత సంతసఁబుగా
గడుపునో చూడుఁడు. ధైర్యమునుబూని వానిని వెంటనే బోసీ
యుఁడు.

దశి—దేవా ! నేనా ! నేనా ! కల్ల. కల్ల. నావలఁగఁగాదు.

రాము—జనకా ! నామనవి నొక్కింత నాలింపుఁడు,

గీ. మీరు దుఃఖాబ్ధిమున్గి యు ♦ న్నారటఁగు
జాలిలోఁగొని వనికఁ బోఁ ♦ జాలకున్నఁ
గలుగు పాపంబులకును నిం ♦ దలకు మొ
గంబు నెత్తుకఁ దిరుగఁగాఁ ♦ గలుగుచింక.

గీ. భువిని బాపాత్ముఁ డొక్కఁడు ♦ బుట్టి పితృ
వాక్యపాలనమును దగ్ధ ♦ పరచి భాను
వంశమునకొక్క మచ్చఁ గ ♦ ల్పనమొనర్చె
నంచు దూషణసేయరే ? ♦ యాహ్మలెల్ల.

అదిగాక,

గీ. ఇపుడుబోకున్నఁ బినతిల్లి ♦ కెంతయెని
గోపమును వృద్ధిఁజేసిన ♦ కుటిలునగుదుఁ
గాన నామాటవిని ధైర్య ♦ మూని నాదు
వందనంబులఁ గొనివేగఁ ♦ బంపుఁడయ్య.

దశి—తండ్రీ ! పినతిల్లిగాదు. నీకు శనిగ్రహము. నాకుమహామారి.
శనిగ్రహమైనను యేజేండ్లకు వదలును. ఇది పదునాలుగేండ్ల
శనిగ్రహమురా ! నాయనా !

రాము—ఆయమ్మను దూరకుఁడు. తండ్రీ! ఓవసిష్ఠమహర్షిచంద్రమా!

అరిణ్య ప్రయాణోచితములగు వస్త్రాంబులఁ దెప్పింపుము.

కైక—(ప్రవేశించి) సిద్ధముగ నేయున్నవి. ఇవిగో ?

లక్ష్మ—అఁ. పాపాత్మురాలా ? ఎంతవనిఁ జేసితివి ? సిద్ధపరచితివా ?
 నీగొంతునకా గుడ్డలతో నుజ్జిబోసికొని ఛావరాదా ? ఇప్పటి
 వఱి కొనర్చిన యీఘనకార్యము చాలకఁ దగుదునని నార
 వస్త్రములఁగూడ దెచ్చితివిగా !

గీ. రాఘవునియాజ్ఞ లేకుంటఁ ♦ బ్రాణములను
 దీయనైతిని లేకున్నఁ ♦ దీవ ఖడ్గ
 ధారనిన్ గూల్చుకుందునే? ♦ క్రూరురాల!
 యొక్కమూలను జచ్చి న ♦ ట్టుండరాదె !

రాము—ఏటికీమూర్ఖము. తమ్ముడా ! సామిశ్రీ !

గీ. పెద్దలను దూషణముఁజేయ ♦ వద్దటంచుఁ
 బెక్కుసారులు నిన్నుఁ గో ♦ పింప వినక
 నేలగ త్తిని దూఁసి యీ ♦ లీలవీరి
 వారిమీఁదికి నెగురఁగాఁ ♦ బాల్పడదవు.

గీ. ఇట్టివాడవు నామెట ♦ నేగుఁదెంచి
 యమ్మహారణ్యమందు నా ♦ కప్రసిప్తఁ
 దేక నెట్లుండఁగలవు? యి ♦ దేవిధాన
 నున్న నిన్నెట్లు నేనాపు ♦ చుందు సతము.

గీ. తిపనులుండడి యమ్మహా ♦ స్థలమునందు
 యోర్పదెంతగఁ జూపించు ♦ చుండవలయు
 నిచట నాపిఁగగాని నే ♦ నచట నాపఁ
 గలుగలేకున్నఁ గలిగెడి ♦ ఫలమెఱుంగవె ?

లక్ష్మ—అగ్రజా ! చెంపల వాయించుకొంటిని. శ్రమింపుము.

సుమం—(ప్రవేశించి) దేవా! రథము సిద్ధపరచి తెచ్చితిని.

రాము—గురువర్యా! తండ్రీ! తల్లులారా! నాప్రయాణమునకు రథముఁ
గూడ గొనివేయవలసింది. కాన నారగుడ్డఁ గట్టుకొని వచ్చె
దము. తమ్ముడా రమ్ము. జానకీ! యీవస్త్రీబును ధరించు
రమ్ము. (అని బట్టనిచ్చును.)

సీత—(పుచ్చుకుని) చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

(రామ లక్ష్మణులును నిష్క్రమింతురు.)

దశ—మునివరేణ్య! శ్రీరామమూర్తి యెట్టుల తేజఃవిలుచున్నాఁడో!
చూడుడు!

గీ. జడల ధరియించి, తపసి వే; ధమునుబూని

నారగుడ్డను గట్టుక ధ నా సుతుండు

గాననయ్యెడి యిపుడె సా ధ త్కరించి

నట్టి ఈశ్వరుఁ బోలుచు ధ నడుగొ జేవ.

(మఱల రామలక్ష్మణులును సీతయును ప్రవేశము.)

రాము—గురువర్యా!

గీ. మంచెడల గఱపి స ధ మంచితముగ

నెల్లవిద్యలఁ బండితు ధ వే యటంచు

సద్యసముఁ గూర్చినట్టి మీ ధ చరణములకు

భక్తి నేనిదె ప్రణమిల్లు ధ వాడనయ్య.

జనకా!

మ. తపముల్ బెక్కులొనర్చినన్గని దయా ధ దాక్షిణ్యమున్జూపి నా
యవచారంబులఁ బ్రోచితీవెటులొ య ధ ట్లయమ్మపైఁగూడ స
త్కృపఁజూపింపఁగదయ్యయెట్టులనొ యా ధ యెడ్లన్నియున్గడ్పిరా
జ్యులధర్మంబులనేర్పి తమ్మునకు, ధై ధ ర్యస్ఫుర్తితో నుండుమా.
మఱియు,

గీ. చిత్త సంక్షోభమంది కృ ♦ సింఘకయ్య
వనములకుఁ బోతినంచుఁ దిం ♦ డిని ద్యజించి
నిదుర మానకుమయ్య తం ♦ డ్రీ! యిడే మ
దీయ విన్నవమిది వృథ ♦ సేయకయ్య.

గీ. ననుగనటకయి మీరలం ♦ దిన శ్రమంబు
నందున శతాంశమును దీర్చ ♦ నైతిఁదండి
యందుకు ఫలంబుగా నిదె ♦ వందనంబు
లర్పణ మొనర్చుచుంటి ద ♦ యన్ గనుండు.

(తల్లి దిక్కయి)

గీ. అమ్మ! చింతను వీడఁ గ ♦ దమ్మ ! పిన్న
యమ్మవయిఁ గోపమును జూప ♦ కమ్మ ! పుత్రు
పాపపరిపాక ఫలమని ♦ భావమందుఁ
దలఁచుకను ధైర్యమును బొంద ♦ వలయునమ్మ.

తల్లీ ! సుమిత్రాదేవీ !

గీ. ప్రాబుమాలితి వనికి రా ♦ వలదటంచుఁ
జిన్న తమ్ముని వినక వ ♦ చెడిని గాన
వాని నొకయెత్తుగా నాడు ♦ ప్రాణమొక్క
యెత్తుగా భారమునునే వ ♦ హింతు నమ్మ.

అమ్మా ! కేకయ రాజపుత్రీ ! నాయనుంగు సోదరుం
డగు భరతుండు ప్రస్తుత మిటలేడుగాన వానితో నా వాక్య
వలలుగా నిట్లని జెప్పవేడదను.

సేడ. తమ్ముడ! రాజ్యభారము ము ♦ దంబునఁదాల్చుకఁ తండ్రిగారి
మమ్ములఁగాంచుచుండి నయ ♦ మార్గమునన్ బ్రజలన్ సతంబు సా

ఖ్యమ్మగ నుండఁజూచుచు ను ధంబుగ నేలగఁదయ్యధాత్రి న్నా
యమ్మగు పద్ధతుల్ వదల ధ కయ్య దురంతము లెన్నివచ్చినన్.

మఱియు,

మ. విపరీతంబుగఁ బన్ను వేయుటలు, కా ధ పీనంబు లోఁగొంచు ధ
ర్మపు కార్యంబులఁ జేయకుండుటలు, తు ధ ద్రప్రక్రియన్ జూపి పా
వపుపోకన్ బడిపోవుటల్ మనకు భా ధ వ్యంబెంతయున్ గాదు పం
శపు మర్యాదలు పీటఁబుచ్చకను రా ధ జ్యంబేలుమా పూజ్యవై.

ఇఁకవిస్తరించి చెప్పనక్కఱలేదు నీతివిశారదుండవు గానఁ
గనుమెలగి ప్రవర్తించి యిట్టుకు కులంబునకు వన్నెఁదెమ్మని
వదింపుము. తల్లీ! ఇఁక నీకుఁ జెప్పఁదగిన జేమున్నది.

మ. ఒకవేళక జనకుడు నీపయిని గొి ధ ధోద్రోకుఁడైయుండినకా
సకలం బీవెయెఱిగియుండుట మన ధ స్తావంబుఁ బోనాడి నా
నికిసేవల్బోనరించి యెల్లయినఁ దం ధ ద్రోబొివుమా! యమ్మ! నీ
నిఁకఁబోదుకా సెలవిమ్మ! సత్కృపనదెం ధ తేదాల్పుచుకా నెమ్మదికా.

కైక—నాయనా! రామచంద్రమూర్తీ! నాపై యాగ్రహమూన
కుము. పోయిరమ్మ. ఓర్వలేమిచే నీసేవతల్లి యిట్లానర్చెవని
దూషింపకుము. భానకీ లక్ష్మీబాలారా! మీకెల్లరకు శుభం
బగుఁగాక.

లక్ష్మ—గురువరా! తండ్రీ! తల్లులారా! నమస్కృతులు. నాకుసెల
వొనంగుడు.

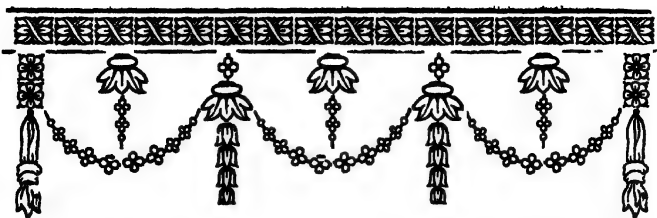
సీత—అత్తలారా! వందనంబులు. పోయివచ్చెదను.

కాస—సీతమ్మతల్లీ! ఎంతధన్యాత్మురాలవమ్మా! నీకు జయంబగును
గాక పోయిరమ్మ.

రాము—సీతాలక్ష్మణులారా ! మన మాలసించిన కొలదియు మీరు
మఱల దుఃఖాకులచిత్తులై మనకాటంకముఁ గల్గింతురు. రమ్మ,
(నిష్క్రమింతురు.)

దశ—హా! రామా! రామా! పోవుచుంటివా? భరింపజాల! భరింప
జాల! నిలువజాల! కాళ్ళి వడకుచున్నవి. మాట పడిపోవు
చున్నది. తండ్రీ! రాఘవా! రామా! ఓరామా! ఓరామా! పలు
కవా! వెనుకకుఁదిరిగి యీనిర్భాగ్యుని మొగమొక్కమాటు
విలోకింపవా? సుమంత్రా! ఓసుమంత్రా! రథమాపుము.
అడుగో! రాముఁడపవద్దనుచున్నాఁడు. నాయనా! తండ్రీ! రా
ఘవా! ఇదిగో పరుగుత్తుకొని వచ్చుచున్నాను. (అని పరుగెడఁ
బోయికిందఁబడి) ఇఁక గంగలోనికిఁ బోవడమే. అయ్యో! రథ
మువీధి దాటిపోవుచున్నది. ఇఁక రాఘవుఁడు కనుపించఁడు. అ
డుగో రాముఁడు. కాదు. కాదు. అవును. రాముడే. రాముడే!
నాకొడుకే. రఘురాముడే! కాదు. కాదు. ఇఁక నీనిర్భాగ్యున
కట్టి భాగ్యముకూడనా? రామా! రామా! నేనింక గుండ్రవీలి
చావపలసినదేనా? మునిశాపం బీరూపంబుగాఁ బరిణమించునా?
రామా! జగదభిరామా! పట్టాభిరామా! భానువంశాబ్ధిసామా!
సద్గుణ పరంధామా! నిర్మలయశఃకామా! రామా! రామా!
రామా! హా-రామా! రామా! రా-మా రా-మా రా-మా
రా-మా హా-రా-మా ! (అని మూర్ఛిల్లును.)

వశి—అమ్మా! కొసల్యాదేవీ! రాముడరణ్యములకుఁ బోయెను. విచా
రించిన నేమిప్రయోజనము! మహారాజా మూర్ఖాగతుఁడ నాడు
నెమ్మదిగ వానిని మంచముపైఁ బరుండఁజెట్టుట యుక్తము.
(అని అట్లు చేయుచుండఁ తెఱ దింపనలెను.)

శ్రీరామచంద్ర.
పాదుకాపట్టాభిషేకము.

పంచమాంకము.

(ప్రవేశము:-కైక, భరతుడు.)

భర—తల్లీ! ఏమమ్మా! నేడిట్టులుంటివి.

కైక—నాయనా! ఏమని దెల్పుదును? మీనాయనగారు మనల
సందరిని దుఃఖ సంద్రమునముంచి పోయిరి.

భర—ఏమీ! నాతండ్రిగారు మరణించిరా! హా తండ్రి! దశరథేశా!

గీ. ముక్కు పచ్చలారని మమ్ము ♦ దిక్కులేని
వారలనుగాఁగఁజేసి ది ♦ వంబునందుఁ
జేరితివె? యెట్టిదుర్వార్త ♦ చెవులఁ బడియె
నకట యీగతి ప్రాప్తమా ♦ టరయనైతి.
జనకా! రవికులతిలకా!

గీ. వరసుతులకంచు నెన్నిమ ♦ స్వంతరములు
తపముఁ జేసితివో! తండ్రి ♦ తదృణంబుఁ
దీర్చుకొననీక మాకువి ♦ ధించినావె
ఘోరపాతకమునఁ బడు ♦ కూరిశిక్ష.

తల్లీ ! నాయనగారస్వస్థతగానున్న వెంటనే నాకెందులకు
వర్తమానమంపలేదమ్మా !

కైక—నాయనా ! వెంటనే వర్తమానమంపుటకు మాకు మనస్సులు
మనస్సులొక్కొక్కలావా ! తండ్రిగారు ప్రాణములవిడచువఱకు
భరతుడేడి భరతుడేడి యని పలువరించినారురా తండ్రి (అని
యేడ్చును)

భర—ఎందులకు భరతుడు ! పాపిష్టి భరతుడు !

గీ. సమయమున కక్కఱకురాని ♦ జడుడఁ బుట్టి
పావనంబగు తరణి స ♦ ద్వంశమందుఁ
పెద్దమచ్చను బుట్టించి ♦ బుద్ధిలేని
వాడనై బతికి యుంటిని ♦ పాపునగుచు.

అమ్మా—

గీ. కొడుకునైనందులకు జన ♦ కునకునిన్ని
నీళ్ళచుక్కలు వదలినా ♦ కళ్ళనీళ్లు
దుడుచుకొనియింత సం ♦ తోషపడగనైతి
జేబెనైపోతినా తెల్లి ♦ తెల్లవాఱ.

కైక—అట్టియాశ నిరాశకాలేదు. తండ్రి ! నీకొఱకు నాయనగారి
శవమును దైలఘటంబున భద్రపరచినారు.

భర—అమ్మా ! చనిపోయిన తండ్రిగారి నింతకాలముదాకఁ దైల
ఘటమున నాకొఱకు భద్రపరచిరా? అట్లుంచవచ్చునా? ధన్యా
త్ముడును, సుగుణైకరాసియు నగు రామచంద్రుఁ డింతకాల
ముత్తరక్రియ లాచరించకుండ నూరకొనియెనా? అట్లుంచుటకు
ధర్మశాస్త్రంబు లంగీకరించునని గురువులవారు చెప్పిరా ?

కైక—రాముడిచట లేడుగదా! తండ్రి !

భర—ఎక్కడకు బోయెను ?

కైక—నీతాలక్ష్మణ సహితుడై వనముల కరిగెను.

భర—ఏమీ! వనములకరిగిరా? హా! తండ్రీ!

గీ. సుతుల నలుపురి బడిసియు ♦ మృతి సమయము
నందు నొకఁడేని లేక యీ ♦ చందమునను
దిక్కులేకుండఁ బోయితో ♦ అక్కటా! వి
ధాత్రవాసెనె? నీఫల ♦ తలమున నిటు.

జనకా! నీవు బ్రదికిన బ్రదుకునకుఁ జివటకు నిన్ను జితిపైనఁ
బెట్టి దహనమునర్చుట కొక్కపుత్రుడైన జెంత లేకపోయె
నా? తండ్రీ! ఎంతటిగతి సంభవించినది? తల్లీ! రామచంద్రుడు
బుద్ధిపూర్వకముగఁ దానే వెడలెనా? లేకఁ దండ్రీగారంపిరా?
కైక—తండ్రీగారే పంపిరి! నాయనా!

భర—అమ్మా! వృద్ధాప్య దశయందుఁ దానస్వస్థతగానున్న కాలంబు
నందు శ్రీరామచంద్రుని వనంబులకుఁబూవు నవుసర మేమి
కలిగినది ?

కైక—నాయనా! చెప్పెదను కూర్చుండుము.

భర—తల్లీ! సావధానండ్లనై విందును.

కైక—తొల్లి దేవాసుర యుద్ధంబున నేను మీతండ్రీగారికి సహాయ
మొనర్చినపుడు నాకురెండువరంబు లనుగ్రహింప సమయము
వచ్చినప్పుడు కోరుకొందునన వల్లెయని సమ్మతించె. ఆ వర
ద్వయంబును యిప్పుడుకోరుకొంటిని. అందుఁ బదునాలుగేండ్లు
రాముఁ డరణ్యవాస మొనర్చునట్లును, నీమీలుఁ గోరినదాన
నగుట రాజ్యంబునకు నిన్నుఁ బ్రభువునిజేయునట్లు నైయున్నది.

పర—ఆ. ఆ. ఏమంటివి? రాముడు, సకలసద్గుణ పరంధాముడు, రఘుకులాభి సోముడు, నిర్మలయశఃకాముఁ డరణ్యావాస మొనర్చుటయును, నేను రాజ్యంబేలుటయునా? హరిహరీ! ఎట్టి దారుణవార్త వినుటకు జీవించితిని? ఓపాపీ! ఎంతటి కార్యమాచరించితివే? నవనీతతుల్యంతః కరుణాసముద్రుడగు రామచంద్రునకా యెగ్గొనరించుట? ఓదుర్మార్గురాలా! ఈయిత్వాకు కులాబునకెల్ల దురంతంబైన మచ్చగల్పించిన నీశరీరమింకఁ గాలిపోదేమి? పరసాధములయందు వాసమొనరించి, తలహంసతూలికా తల్పంబుపైఁ బవ్వళించి, సూర్యరశ్మి యెట్టిదో యెరుంగక, సకల రాజభోగంబులను భరించు సీతామహాసాధ్వి క్రూరమృగ సంకులంబగు మహారణ్యంబుల కరుగుచుండఁగా నీ కన్నులెట్లోర్చినవే? తులువా! ఈసాకేతపురంబు పాడనినహూయని పలుకుచున్న యీరాజ్యంబు పరమ పాపిష్ఠుడనగు నా నెత్తిపైఁ గట్టనెంచి ఓక్రూరస్వభావురాలా! శాంతస్వభావుని నీలమేఘశ్యాముని-కరుణాసముద్రుని- పావనతేజుని- భానుకుల శిరోభూషణుని-యుగ్రాటపుల పాలానర్చుటకు నీమనంబెట్టులం గీకరించినదే? పాతకీ! ధర్మాధర్మ విచక్షణం బింతేనిలేక- నీతిలేక- మానాభిమానంబులకురోసి- పాపభీతింపదలి- యిట్టి దుష్కార్య మాచరించిన నిన్నుఁ జూచినఁ బంచమహా పాతకంబులు సంభవించునుగదే? తుచ్చురాలా! వృద్ధాప్యదశయందుఁ దండ్రుగారినిట్టి తుచ్చపుకొర్కెలలోని నిష్కారణంబుగా వాని పోణంబులఁ గొంటివే! పలుగాకీ! నీనాలుక నీఖరాసినివేయిచీ! కలుగఁ జేసినను నాకీ ధరామండలంబునఁ బాతకము సంభవించునే? అయ్యో రామభద్రా! ఆవిసినంబులకుఁ బోవుచు

నన్నుఁ దలంచి యెంత దురపిల్లితివో ? ఎంతదూషించితివో ? హా ! రామచంద్రమూర్తి ! ఈపాతకకార్యం బొనర్చుటయందు నేనుఁ గూడ భాగంబుఁ బంచుకొంటినిని యెంతవిలపించితివో ? మహాత్మా ! ఆభీకరారణ్య ప్రవేశమున కెంత వగచితివో ? ఛీ ! ఛీ ! ఎంత పొరఁబడుచుంటిని ? జగదేశ రక్షాదక్షుండగు శ్రీరామచంద్రుఁడా యట్లు విలపించుట ? రామచంద్రా ! పాపపుణ్యంబులరయక- శాస్త్రనియమంబు లెఱుంగక- యుక్తాయుక్త విమర్శనములేకఁ దుచ్చురాలై- హేయభాజనంబగు నిక్కార్యంబునకుఁ గారణభూతురాలైనట్టియుఁ గన్నమాత్రంబుననే నాకుఁ దల్లియైనట్టియు నీపాపాత్మురాలి- నీకూర్మరస్వభావురాలిని- మదీయనిశితఖడ్గమున కెఱఁజేసి జన్మపవిత్రతఱొటకు నీపాదసేవఁ జేయుచు నాజన్మంబుఁ గడుపుకొనవచ్చుచున్నాఁడ. ఇదే వచ్చుచున్నాఁడ. ఓగోముఖవ్యాఘ్రమా ! తలగడ దిండువలెఁ బ్రక్కఁజేరి త్రొచుబామువై మహారాజు ప్రాణంబుల బలిగొని, నిరామయుని- నిరంజనుని- మునిలోక పూజతుని- బీతాంబరధరుని- ఆజానబాహుని- నిర్మలుని- సత్యనియతుని- పితృవాక్య పరిపాలనాదురంధరుని- శ్రీరామమూర్తిని ఘోరారణ్యముల పార్జేసి యెంత కడిగిన ముత్తైమువలెఁ గూరుచుంటివే ? ఈపాపాన్వితంబగు పాదురాజ్యంబును, యీ యపకీర్తి యుతంబగు రాజ్యంబును, నామెడకుఁదగిలికది నన్నే విధముననైన యీశ్వరాన రాజ్యంబునకు తేఁడుగాఁజేసి ధన్యునిగా నొనర్చుమని నీతో మొఱఁజెట్టుకొంటినా ? బ్రతిమాలుకొంటినా ? వేఁడుకొంటినా ? దేవురించితిని ? సతతంబును శ్రీ రామచరణారవింద భజనానందుఁడనై జరించు నాకును

రామునకు నెడఁబాటు కలుగఁజేసి కులుకుచుంటివా? ఓపయోముఖ విషకుంభమా ! వజ్రకాఠిన్య సదృశంబగు నీశరీరమిప్పుడినుప సమ్మెటలచేఁ గొట్టించినమాత్రము లొంగునా ? ఓ ! భాస్కరా ! నీకులంబెల్ల నాకులంబొనర్చి వంశపావనుండైన రఘురాముని వనంబులకు బ్రవాస మొనర్పఁబంపి. యింకెంత కాలమో మనఁదగిన తండ్రిగారిని ప్రాణంబుల బల్కిని బలిగాఁ గొనిన నీషాపురాలి నీప్రచండ కిరణములచే భస్మీభూతముఁ గావింపవేమి ? భూదేవీ ! పవిత్రవంశముగు నీయార్యావర్తము నందు ధరాభార నివారణార్థమై యవతరించిన సుగుణముల రాసిని, యార్జుని, యిట్టియిక్కట్టుల పార్జ్వేసిన యీమహామారిని గసిమనంగవేమి ? నీకు భారంబు గాఁ దోచుచుండలేదా? ఓకూర్పురాలా ! నిన్నెంతదూషించినను దోషంబులేదు. నిన్నే మియ్యెనర్చినను నాకడుపులోని మంట చల్లారదు.

మ. కవటవ్రూహ మొకండుఁబన్నుక, నవఁ ధ్యాతనిఁ మెడన్జుట్టవంశపుమర్యాదల వీటఁబుచ్చ నొకమఁ ధృన్బెట్టి యీలాటి పాపపుకృత్యంబులఁ జేసినట్టినిను దుఁ ధర్వారోగ్ర ఖడ్గాహతిఁ గృపయింఁతేనియులేకఁ గూల్చిననుయుఁ ధన్నే ! నాకుఁబాపంబిలన్.

గీ. రాముఁడో, రాముఁడోయని ధ ప్రజలుగోల
బెట్ట వారికి సంతసం ధ బెట్టుఁ గూర్తు
వారిమోముల నెటుజూచు ధ వాఁడనింక
నేగతిని యీసడులనే గ్ర ధ హించువాడ.

సీ. నీమూలమునఁగఁదా ధ రామచంద్రుఁడుఘోర
వనముల కేగుట ధ ప్రాప్తమయ్యె

నీమూలమునఁగదా ♦ స్వామినాథండ్రిది
 వంటునకేగుట ♦ పాప్తమయ్యె
 నీమూలమునఁగదా ♦ యీమాడ్కిఁ దండ్రికి
 నన్నకునేడ్చుట ♦ పాప్తమయ్యె
 నీమూలమునఁగదా ♦ రామరాజ్యమునేఁడు
 పాడయిపోవుట ♦ పాప్తమయ్యె
 గీ, అకట నీమూలమునఁగదా ♦ అర్కవంశ
 మప్రతిష్ఠకుఁ బాలయి ♦ యలరవలసె
 నట్టి జెయ్యములకు మూల ♦ మైనయట్టి
 పాపివగు నిన్నుఁగూల్చెడి ♦ వాడనిపుడె.

(అని కత్తియొరనుండి తీయును.)

(నేపథ్యమున)

కుమారా ! కర్మానుభవమునకు వగవక నాయమ్మపై నేల
 దూకెదవు ? శాంతింపుము. ప్రీహత్యా పాతకదోషంబుఁ జె
 దకుము. మీయమ్మ కోర్కెనీతిని రాజ్యంబుఁ బూజ్యంబుగా
 నేలుకొనుము.

భర—ఓపాపురాలా ! అటువినుము. కొసల్యాజేవి వాక్యంబులను,
 ఆమె పలుకులు శూలములవలె నాటుచున్నవే ? నీమూలమున
 నాకు నీవు తల్లివై జనిందిన కారణంబున, నాతండ్రిపాలిం
 విషసర్పచువై దాపురించిన గతంబున. రాఘవునిపాలిం
 యంకర స్వరూపిణివై పృథ్వీమైనందున యెంతటి కఠోరవా
 క్యముల వినవలసి వచ్చెనే ? దైవమా ! నాయీ పాపమడం
 గుటెట్లు ? నాయీ తనువు ధన్యతఁ జెందుటెట్లు ? ఏమనుచు
 న్నావు ? (పైకిఁజూచుచు)

గీ. వారల ధరించుకను జటా ♦ ధారివగుచు
వనవలకుఁ జోయి శ్రీరామ ♦ భద్రుపాద
ములకుఁ సాగిలఁబడుదేనిఁ ♦ దెలుపుఁ డవ్వ
ధానమని జెప్పచున్నావె? ♦ ధర్మమూర్తి.

సర్వలోకాధారా! పాహిమాం, పాహిమాం. అట్లనే యా
చరించెదను. ఓ క్రూర స్వభావురాలా! నాకీరాజ్యంబుతో
నేమియుఁ బనిలేదు. కావున,

ఉ. ఈధనధాన్య సంపదల ♦ నెల్లయుమూటను గట్టుకొంచు దు
ర్భేధ పరాయణత్వమున ♦ బ్రుంగెడు నీశరమందుఁదాల్చి యే
సాధనచేతనైనఁ బడి ♦ చావుము సంధములోన దూకుమీ
బాధలు నాకునేలఁగుల ♦ పొందెని! నీగతిఁ జూచుకొమ్మికన్.

గీ. రాఘవుఁడులేని భూమి ధ ♦ ర్మంబులేని
ధరణి, పాపాన్వితంబగు ♦ ధర శృశాన
మునకు సమముగ నుంటనే ♦ మనగఁజాల
నిందుఁగావునఁ గానల ♦ యందు నిలుతు.

నేనింక నీమొగంబుఁ జూడఁజాల! అవలకుంబొమ్ము. నీవు
నాకుఁ దల్లివిగావు. నేను నీకుఁ బుత్రుఁడను గాను. పొమ్ము.
పొమ్ము.

గీ. తల్లి కానల్య నన్ను కాం ♦ లేంబుఁ బూను
దోయి తనయా యకుటనిను ♦ నొంచనైతి
లేకయుండిన నీవట ♦ కీ కృపాణ
మునకు నిన్నెఱఁజేయనే ♦ మూర్ఖురాల.

కైక—కుమారా !

భర—ఛీ! ఛీ! ఇంకను గుమారాయని యేమో జెప్పబోవుచున్నావు.
చాలు. చాలు. పలువురినోటిలోఁ బడెదమను వెఱపు లేక, నీతి
లేకఁ జేసిన యీఘనకార్యములఁ కొక్కమూలఁ జచ్చినటులఁ
బడి యేడ్వలేక నింకఁ గుమారాయని పిలచుచున్నావుగా ?
నిర్దాక్షిణ్యరాలా? నోరు మూసికొనుము.

(అంత వశిష్ఠుఁడును, గౌసల్య సుమిత్రలును బ్రవేశము.)

భర—గురువర్యా ! వందనంబులు. తల్లీ ! కాసల్యజేవి !

గీ. రాజుగానున్న రాము న ♦ రణ్యమునకుఁ
బంపి పావనమగు భాను ♦ వంశమందు
మచ్చఁజెట్టిన యిమ్మహా ♦ మారి సుతుఁడ
మ్రొక్కుచున్నాడ నీపాద ♦ ములకు నిటుల.

కాస—బాలకా! మీయమ్మనేల దూషించెదవు? పెద్దలశాపంబూరక
పోవునా ?

భర—తల్లీ! నీవెంతఁదెల్పినను నామనంబంతయు నారామచంద్రునిపై
నున్నదమ్మా ?

గీ. ఎప్పుడాగహన నీమకు ♦ నేగి రాము
భద్రు పాదంబులకు మ్రొక్కి ♦ వానిఁ దెచ్చి
పట్టభద్రునిఁ జేసెడి ♦ వాడనో య
టంచు నామది తొంద ♦ రించుచుండె.

గురువర్యా ! శ్రీరామచంద్రుని యొద్దకుఁ బోవుటకిప్పుడు
సమయమేనా ?

వశి—భరతా! సమయాసమయ విచారణమవ్వలఁ జేసికొనవచ్చును.
ముందు నీరాక కెదురుచూచుచుఁ దైలఘటంబున భద్రప్రచిన

మితండ్రిగారి కుచితక్రియల నెరవేర్పవలసి యున్నది. ఇంక నావుటకు వీలులేదు.

భరి—ఆర్యా ! ఇనంతయు నెరవేరిన పిమ్మటనేనా ?

గీ. సుఖిలు నల్వర మేమొక్క ♦ చోటఁ గూడి

యామహారాజు కొఱకింత ♦ యథువరించి

కర్మ సూత్రంబునకు దూరి ♦ కార్య కేష

మును బానర్పుటలు వశిష్ట ♦ మునివరేణ్య.

—ఏది యెట్లుండినను ముందిచ్చట జరుగవలసిన విధివిధానంబులు తప్పవు గదా !

భర—తల్లలారా ! ఎంత చిత్రము జరిగినది ? ఎట్టినాటకము జరుగు చున్నది.

మ. వ్యసనంబింత యెరుంగకన్ సతత సా ♦ భ్యానంద వారాన్నిధిన్
మనలన్జాలిన మిమ్ముఁ జూచుటకునై ♦ మాయమ్మ కండ్లార్ప కీ
దొనఁగుల్ జేసి యశంబు మంటఁగలిపెన్ ♦ దుష్టత్వ మింతొప్పునే
పనవుం గుంకుమ నేటితోడ విఫల ♦ త్వంబయ్యెనే మికయో.

అమ్మలారా !

మ. భరతుండింతటి దుష్టుడాయని దలం ♦ పన్ బోకుడియిట్టి దు
ర్భర సంతాపదురంత కృత్యము లొన ♦ ర్పన్ బోవునాతల్లియం
చెఱుంగన్ నాపయిఁ గిన్నఁబూనకుండి యి ♦ ద్దేవేదుచున్నాడ నా
గురుపాదంబులు సాక్షి గాఁ బలికితిన్ ♦ గోపంబులన్ వీడుడి.

ఓ వశిష్టమహర్షి చంద్రమా ! ఈకట్టడికార్యంబున నా
సాపం బింతయేని లేదని మీయంతరాత్మ సాక్షిగానమ్మెదరా?
వశి—అటులేవ్వరుఁ దలంపలేదు. అందులకు నేనే సాక్షిభూతుడను.
రండు పోదము. కాల మతిక్రమించు చున్నది.

భర—తల్లలారా !

గీ. తలవని తలంపుగానిట్లు ♦ గలిగెనంచు
దైవగతికింతయెప్పి; నా ♦ తండ్రిగారి
మృతిక భేదరమునుజూచి ♦ యింతయోడ్చి
చేయవలసిన దంతయు ♦ జేతురండు.

అమ్మలారా ! ఒక్క విషయమునకు చూత్రము మఱి
పేదపడుచున్నాను.

గీ. శ్రేష్ఠనుతుడయి, లోకసం ♦ సేవ్యుడైన
రాఘవుని జేతులార కా ♦ ర్యక్రమంబు
జరిగియుండినఁ దండ్రికి ♦ సద్గతులు ల
భించుగద యట్టివాంఛ న ♦ శించిపోయె.
(తెఱిలో)

గీ. రాఘవుని గానములఁ జే ♦ టగనుజేయఁ
జేసితివె బోధలను మూర్ఖ ♦ చిత్త ! మంధ
రా ! నడుపు మిప్పుడట ఖడ్గ ♦ రాజమునకు
బలిగనొనరింతు భరతు కో ♦ పంబుదీఱు.

కాస—భరతా ! ఎచటిదా కోలాహలము ? వినుము.

భర—తల్లీ ! ఎచ్చటిదా ? మఱివినుము నీకే తెలియగలదు.

(తెఱిలో)

గీ. గవికులగ్రణియై శ్రీ ♦ రామచంద్రు
వనములకుఁ బంపుటందుఁ గా ♦ రణముదీని
కోధయగుటను నాదగు ♦ కోధశాంతి
కొరకు దెచ్చుచునుంి సం ♦ బరముతోడ
భరతుఁ డెటనున్నవాడో ♦ తెల్పంగ వలయు.

భర—అమ్మా ! తెలిసినదా ! శ్రీరాము వనవాసమునకుఁ గారణ భూతురాలైన మంధరను శిక్షించుటకై యిచటకుఁ దెచ్చుచున్నాఁడు.

కాస—నాయనా ! మన గతులిట్లుండఁగా దానిపై గ్రోధమేల ? కావున నామాట వినఁదలంతురేని దానిని వదలిపెట్టుమని చెప్పుము.

భర—చిత్తము.

శత్రు—(ప్రవేశించి) అగ్రజా ! మనకెల్లర కేలికగ నుండఁదగిన యన్నగారిని వనంబులకుఁ బ్రవాసమంపుటకుఁ గారణభూతురాలైన యాదురాత్మ్యురాలిని బట్టితెచ్చితిఁ గావునఁ దగిన శిక్షల విధించి నన్ననుగ్రహింప వేడుచున్నాఁడు.

భర—తమ్ముడా ? శత్రుఘ్నా ! శిక్షించుటకును, రక్షించుటకును, నేనెవడను ? పెత్తలిగారి యాజ్ఞయైనది. కానఁ గర్మసూత్రంబు నకు వగచుచు నామెను విడచివుచ్చుము.

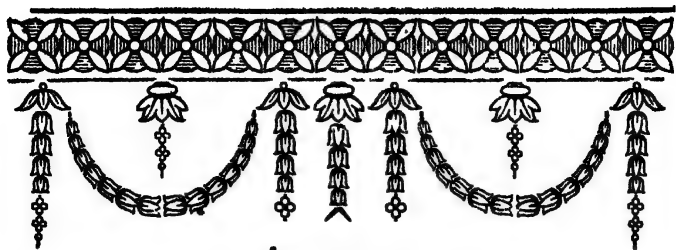
మంధ—దేవా ! అపరాధిని మన్నింపుము. బుద్ధిగడ్డితినిచేసిన నాపాపంబు క్షమింపుడు !

శత్రు—ఛీ ! పాపాత్మ్యురాలా ! నీదినము బాగుండుటచే బ్రీతికితివి. పొమ్ము.

మంధ—(నిష్క్రమించును.)

భర—గురువర్యా ! తల్లులారా ! కాలాతిక్రమణం బొనర్పనేల పోయి విద్యుక్త ధర్మంబుల నెరవేర్తము రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

షష్ఠాంకము.

ప్రథమరంగము—చిత్రకూటపర్వత ప్రాంతారణ్యాభూమి.

(ప్రవేశము—సీతారాములు.)

రాము—ఓ జనకరాజపుత్రీ! సింహశాద్దులూది భీకరమృగంబుల కా
కరంబగు ఘోరారణ్యములయందుఁజేరి పడరాని యిడుములఁ
బడుచు నామూలమునఁ గదా? యీసూదిరాలపైఁ బయ్యెద
కొంగుఁ బరచుకొని పరుంటివి. ఓ జానకీ! శుద్ధాంత సాధ
ములయందు ననవరత మసంఖ్యాకులగు దాసదాసీ జనంబులు
కొల్చుచుండ నర్వ సుఖోపేతవై యలరారు నీవు నామూల
మున గదా! యీకంటక శిలావృతంబగు వనస్థలంబునఁ జేరి
కండమూలూది ఫలంబులఁదిని కాలంబుఁగడపుట. ఓ సీతానదీ!
నతతంబును దివ్యభూషణాలంకార శోభితవై విలసిల్లు నీవు
నామూలమున గదా! నారగుడ్డల ధరియించి కాంతారంబునఁ
జేరి యవస్థలందుట. దుర్భరతమంబులగు నీకష్టంబులఁ దిల
కించు కొలంది నాగుండె లవియుచున్నవిగదా! సాధ్వీరత్నమా!

నీవీ నిర్భాగ్యునిగాక మరియొక మహారాజును జెట్టబట్టినచో
 నీకిట్టి దురంతకష్టములు వాటిల్లకుండెడివేమో? ఇంత! ఇంతిం
 తనరాని పంతలపాలైనను స్వాతంత్ర్యమున నావంతయుఁ జింత
 నొందని నీయంతరాత్మ నెంతని కొనియాడుదును? జనకుని
 కూతురివై, దశరథేశ్వరుని పెద్దకోడలవైన నీకా ఈ కష్ట
 ములు? వలదని యెంతవారించినను వినక నెండవానలకోర్చి
 ఆ మిట్టపల్లములలో నా ముండ్రలోపలలో శ్రమ యనుకొనక
 భరించి వచ్చిన నీదైర్య మేమందును?

సతీ—నాథా ! మీరిట్లాడఁ దగునా? చూడఁడు.

గీ. దగ్గఱనుజేర వేనవేల్ ♦ దాసికాగ
 గాఁబు పరిచర్యలెన్ని యొ ♦ నర్పు చున్నఁ
 గాని బతిచెంతలేని య ♦ మ్మానవతిః
 గతులు గల్గునె? ఘోర పం ♦ కములుగాక.

మఱియు,

గీ. కష్టములవెన్ని గల్గినఁ ♦ గాని బతిని
 మాత్ర మెన్నండఁ బయని ♦ మానసీయు
 రాలి కిహమునఁ బరమున ♦ రాదె కీర్తి
 యుభయలోక పూజితయని ♦ యో హృదీశ.

అందుచేత,

గీ. మందిరారామసీమల ♦ యందునుండ
 కుందినను భూషణములు లే ♦ కున్నఁగాని
 దాసికావర్గసేవలు ♦ దగ్ధమైన
 రామ నీతోడిదేలోక ♦ మో ! మహాత్ము.

గీ. అనుచు హృన్మందిరమునఁ గ ధినిన ప్రమాద
మునను మీమెట వనితలం ధి బునకువచ్చి
నట్టిసనుఁజూచి మీరలి ధి ట్లనఁగనగునె ?
దేవ ! మిముబాయకుంటయే ధి గావలయును.

రాము—ప్రేయసీ ! నాయందలిఁగల యచురాగాతిశయముచే నట్లు
దువుగాని,

సత—నాథా ! ఉండుడు, ఎచ్చటనో పెద్దధ్వని వినవచ్చుచున్నది.
దుర్మార్గులైన దానవులు గారుగదా !

రాము—అయినమాత్ర మేమిభయము !

గీ. లోకకళ్యాణ మొనరింప ధి నాకుఁ బెద్ద !
లిచ్చినధనుస్సు ఖడ్గమి ధి ల్లివిగొ గనుము
యివ్వినాచేతఁడ నిగ ధి కేటిధియము ?
దిగులువీడుము నెమ్మది ధి గురుఁడోడి

దేవ ! అల్లదిగో చూడు. లక్ష్మణుడేటికో తొండరగా
బరువెత్తుకొని వచ్చుచున్నాడు.

(ఘోషంబు)

ఓరొకీ ! మహాపాతకవర్తీ ! దురాత్ముడా !

మ భరతా ! రాజ్యముస్సెల్లఁ జూరఁగొని ధి పాపంబును నూహించి
కర్మరణి రాసుపుకానలము నిలువం ధి గాఁ బువుటల్ బాలకి
గరుడాదూరుడవై రణంబులుపగ ధి గా వచ్చుచున్నావురా !
దురితస్వాతుడెరార ! యాశరమునక ధి ద్రుతున్నిమేనంబులో.

తే. గీ. తోడఁబుట్టినవానిని ధి దుర్మించితినని
నిందఁ జేకూటుఁగాక నో ధి పందనిన్ను

పాపమునకింక నెఱువక ♦ వక్రమలించి
ముక్కులుగఁ జేతురా యుద్ధ ♦ మునకురార.

లక్ష్మ—(హివేశించి)

శా. అన్న! చూసెను నిండు సైన్యములతో ♦ నానందుడై యాజికి
సన్నాహమున వచ్చుచుండె శరముల్ ♦ సంధించి సిద్ధంబుగా
నున్నగాని ప్రయోజనంబుగనవే ♦ మోహమాదురాత్ముండుయీ
పన్నగంబును బన్న నేమి కతమో ♦ భవ్యాత్మకా ! రాఘవా!

(భరతు నుద్దేశించి)

ఓరీ ! పాపాత్ముడా ! భరతా ! ఎంతటి తుచ్ఛకార్యంబు
సకుఁ బాల్పడుచుంటివిరా ? నిర్విచారుని, సర్వకాల సుఖోపే
తుని, శ్రీరామమూర్తిని వనవాసంబున కంపినదిచాలక న
యోధ్య రాజ్యపాలనం బూడఁగొట్టి నెత్తిపైఁ బెట్టుకొనినది
చాలకఁ, బెద్దసైన్యమును గూర్చుకొని యుద్ధంబునకుఁ గూడ
వచ్చితివిరా ? నీకీదుర్బుద్ధి యేదుర్బుద్ధి బోధించెనురా ? లోకై
క విఖ్యాతుఁడగు శ్రీరామమూర్తిని సంహరించి గురుహత్యా
పాతకంబును గూడ మెడకుఁ గట్టుకొన యత్నించితివిరా ?
దురాలంభుడా ! మదీయ బాహుబలాతిశయంబున నిన్నంత
కాలయంబున కంపి నీతల్లిని పుత్రవిహీనురాలిని గావింపకున్న
నేను రామానుజుండనేనా ?

రాము—(అపవారింది) తమ్ముడా! ఏటికాలోందర ? నీకోధంబును
జాలించి నావంకఁ జూడుము.

గీ. భరతుండేమి ? ననుక్రమంప ♦ వచ్చుటేమి ?
యతఁడు ధర్మవిదూరుడే ? ♦ మతియొకింత

లేక నీలీల వానిపై ♦ లేనిపోని

వాదులేటికి మోపెడి ♦ వాడవీవు ?

లక్ష్మ—అన్నా ! నాకు మతిలేదా ? వానిపై లేనిపోనివాదులు మోప
నాకేమంత గ్రహచారంబు పట్టినది ? అటువైపునఁ దిన్నఁగాఁ
జూడుఁడు,

గీ. పాపచింతనమేలేక ♦ భక్తియెల్లఁ

జూవిడచి సిలుగులంబెట్టి ♦ బుద్ధితోడ

ధనువును ధరించుకొనుచు యు ♦ ధ్ధమునొనర్చ

వచ్చుచున్నాఁడు భరతుఁడో ♦ భవ్యచరిత.

రాము—లక్ష్మణా ! భక్తియుతుండగు భరతుండు నాపై నెన్నడట్టి
దోహమును దలంచువాఁడుకాఁడు. వానిరాక కేది మో విశే
షకారణముండి యుండవచ్చును. ఐనను గుడువఁబోవుచు నీ
కూరాకు రుచు లివ్వడేల ?

(తెఱిలో)

గీ. రాజ్య సర్వస్వమునుబాసి ♦ రమణితోడ

సోదరునితోడ వనముల ♦ సుగ్రుచ్చుచున్న

రామ ! శ్రీరామ ! జానకీ ♦ రామ ! యెడ

నుంటివో ? వేగదర్శన ♦ మొసఁగరాదె ?

రాము—వింటివా ! లక్ష్మణా ! భరతుని పలుకులను, వాని నిజాభి
ప్రాయము నివ్వటికేని గుఱించితివా ? నేగ్రహించినంత వఱ
కాతఁ డింటికివచ్చి యీ యుదంతంబంతయు నారసి, విచార
పడి, యెట్టులేని నన్ను బ్రతిమాలి గొనిపోయి రాజ్యాభిషేక
మొనర్చ వలయునని యాతని యాశయమైనట్టుగాఁ దోఁ
చెడిని.

లక్ష్మ—అగ్రజా ! ఆతని దీనసంబోధనంబుల వలన నట్టులనే గ్రహించితిని. అజ్ఞానవశుండనై పలికిన పలుకుల క్షమింపుడు.

(వసిష్ఠ సహితుడై భరత ప్రవేశము.)

భర—దేవా ! వశిష్ఠమహర్షి చంద్రమా !

మ వరపీతాంబరధారి రాముఁడు; జగఁ ద్వంద్వండు; నిత్యండు; భాస్కరవంశాంబుధి సోమఁడార్తజన రఁ డక్షుఁడీరీతి దుర్భరసంతాప నిమగ్నుఁడౌచును జటాఁ వల్కంబులన్ దాల్చి కాపురమున్ సల్పుచు నుండఁగాన నెటులన్ మోమెత్తుకన్ జూచెదన్.

శ్రీ. కైకమూలాన సర్వలోకైక సుతుఁడు

యిటుల బాధించుచున్న నాఁ ఁ హీన బుద్ధి

కెంత వగచునో? ననుఁజూచుఁ ఁ నంత నేమి

యనునో? నాకేమియును దోచఁ ఁ దయ్యె నిపుడు.

వశి—భరతా ! ఇంతదూరముదాక ధైర్యముగావచ్చిన నీకు మఱల నీవిచార మేటికి ? అరుగో సీతారామ లక్ష్మణులు. వారిని గలిసికొందము రమ్ము. (పరిక్రమింతురు.)

రాము—తమ్ముఁడా ! లక్ష్మణా ! వశిష్ఠభగవానులను వెంటఁజెట్టుకొని భరతుండఁడె వచ్చుచున్నాఁడు. నీవేమియుఁ దొందరపడవలదుసుమా !

లక్ష్మ—ఆజ్ఞ.

భర—(సమీపించి కేల్గొడ్చి)

చ. పుడమిభరించి భోగములఁ ఁ బొందుచునుండుటఁ జూడలేక నీవడువునఁ గానలందున ని ఁ వానమౌనర్హగఁ బంపి; ఘోర నిందలకయి కొంగుపట్టి, యల ఁ తండ్రినిబాపిన పాతకుండఁ డమ్ముడ! భరతుండ! యీగతినిఁ మ్రొక్కెడునీకిదె రామభూవరా.

రామ, లక్ష్మ—(ఆతురముతో) భరతా ! లెమ్ము. లెమ్ము. ఏమీ !
తండ్రిగారు మరణించిరా ? ఎంతదారుణము. హా తండ్రి !

(అని మహర్షిల్లుదురు.)

రాము—(లేచి) తండ్రి ! పితృవత్సలా ! అనుకొన్నంతయు జరిపితివా?
చ. నను నెడఁబాసితంచును ము ✧ నంబున బెగ్గిలి; తిండిమాని, ని
ద్రనుద్యజయించి మంచమున ✧ రాత్రిఁబవల్ గృసీయించిపోతివా?
తనయులనొంటిఁజేసి యెటు ✧ దాపురమయ్యెను నీకుమిత్తి ? యే
మనినిలువంగనేర్తు మక ✧ టా ! యికనిబ్బువి ఘోరచింతతో.

హా ! దైవమా !

గీ. భానుకులరత్నమును మృతి ✧ వాతఁబెట్టి
మమ్మునీగతి దుఃఖి సం ✧ ద్రమ్మునందు
ముంచి యెడ్పించ నీకేమి ✧ మంచి కలుగు
దైవమా ! యింత్రోధంబు ✧ తగున ? నీకు.

వశి—రామా ! ధైర్యమవలంబించుము. సర్వజ్ఞుడవగు నీవే యిట్లు
విలపించినఁ దక్కినవారిగతి యేమి ?

రాము—అయ్యా ముసీంద్రా !

సీ. తేజావఁగాఁజేయ ✧ రారాఘవా యంచు

విలపించు నప్పుడా ✧ పించనైతి

కొడుక ! నీలోఁగూడ ✧ నడవుల కరుదెంచు

చున్నాడ ననఁగ నే ✧ నొప్పనైతి

పుడమిపైఁ బడిదిగుల్ ✧ బొందుచుండఁగ లేవ

దీయుచు నేవలఁ ✧ జేయనైతి

నాచేతిలో మర ✧ గంబుఁ జెందెద నన్న

జనకువాంఛను దీర్పఁ ✧ జాలనైతి.

గీ. నకట నామూమున తన ♦ కంతలేసి
కష్టములు వ్రాప్తమైనను ♦ గన్నకొడుకు
నగుటఁజేతికి నాధార ♦ మయెడు పొత్తి
కలుగదయ్యెను ధైర్యమె ♦ ట్టులనుగాంతు.
హా ! తండ్రీ !

మ. వరసాకేతపురంబు నేలుచు భవ ♦ ద్భారంబులన్ దీర్చుచుకొ
సిరిసంపత్తుల వృద్ధిఁజేతునని యెం ♦ తోనాశతోనున్న నీ
వరవాంఛల్ నెరవేర్చనైతి నకటా ! ♦ పాపంబిటుల్ బ్రద్దలా
టరయక జాలకపోతి బ్రహ్మలిఖితం ♦ బన్యాయమై యుండుటకొ.
తమ్ముడా ! భరతా ! నీవు నిక్కముగా ధన్యుడవోయి !

గీ. నిక్కమగు పుత్రకుడవౌట ♦ నీకుడక్కె
జేతిమీఁదుగ మట్టిని ♦ జేయుఫలము
ధన్యుడవునీవు ! మేము పు ♦ త్రకులమైనఁ
గాని శత్రులమైతిమి ♦ గాదె ? భరత !

భర—అన్నా ! ఆవిషయమున నల్వరము సమానులమే యైతిమి.
రాము—తమ్ముడా ! అట్లనుచుంటివేమి ?

భర—అన్నా ! ఏమిదెల్పుదును ?

ఆ. వె. నేను వచ్చువఱకె ♦ నేలఁబాసి మెలంగె
ధర్మమూర్తియైన ♦ తండ్రీగారు
తైల ఘటమునందుఁ ♦ జాల జాగ్రత్తగ
నేను వచ్చుదాక ♦ నిలిపినారు.

రాము—భరతా ! సుతులమీ నల్వరముండియుఁ జవరకు దిక్కులేక
చనిపోయినను వెంటనే గావలసిన కర్మనడువక శవమునుగూడ
నాపి యుంచిరా ?

వశి—రామా ! అచటఁ గర్తలేకుండ విద్యుక్తధర్మము లెట్లు నెఱవేఱును.

రాము—తమ్ముడా ! తండ్రిగారు చనిపోవునప్పు డెంతబాధ పడిరో గదా ?

భర—రామచంద్రప్రభూ ! ఆవిషయము లెఱిగినది మన గురువుల వారే.

రాము—మహర్షి తిలకమా ! తండ్రిగారు దృశావస్థను బొందునప్పు డెట్లుండిరో ?

వశి—ఆవిషయముచుగూర్చి నేనేమి దెల్పుదును గాని, ముఖ్యముగా నిది వినఁదగినది.

గీ. రాజుగానుండి నాదు భా • రమును దీర్చి
భానుకులమందు నెంత యో • వన్నిఁ దెచ్చి
యాశము గాంచెదవను నాదు • యాశలెల్ల
భగ్నముగఁ జేసితే రామ • భద్ర నీవు.

గీ. అనుచుఁ బలుసారు లేడ్చుచు ! • హా మదీయ
రత్నమా ! యొంటిఁజేసి య • రణ్యములకుఁ
బోతివా ! రామచంద్ర ! నా • కేత పురము
పదలి యంచును బ్రాణములే • పదలినారు.

రాము—హా ! దశరథేశా !

గీ. లేరులేరని విలపించి • కోరి తపముఁ
జేసి మముగని పెద్దలఁ • జేసి కృపను
ప్రోచినందుకు ఫలముగా • భారునేడ్యఁ
జేసినాఁడను నాపేరు • మాసిపోవ.

గీ. రామచంద్రా యటంచు నో ♦ రారఁ బెద్ద
కేకలిడి యెప్పునప్పడి ♦ వేకరణిని
బాధలందితో? చెంత నె ♦ వ్వరును లేమి
నటుల గిలగిల లాడితో? ♦ యినకులేశ.

వళి—రామభద్రా ! ఏటికీవిచారము ? చనిపోయినవారు మరల
వత్తురా ?

గీ. పుట్టుట లేప్పుడుగడనో ♦ గిట్టుటలు న
పుడె గలవవి స్వభావిక ♦ ములు దలంప
జీవకోటికి వాటికై ♦ జంతఁబొంది
చేయఁదగు కార్యమిల విమ ♦ ర్శింపలేదు.
కాఁబట్టి కావలసిన కర్మనాచరింప నాకొలనుతీరంబునఁ
జోదము రమ్ము.

రాము—చి త్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

షష్ఠాంకము—ద్వితీయరంగము.

[రామలక్ష్మణ భరణశత్రుఘ్నులును, వశిష్ఠుడు మున్నగువారలు ప్ర॥]

భర—అన్నా ! రామచంద్రా !

మ. నినుఘోరాటవి కంపిశి జనకు మం ♦ టినగల్పితిన్ దల్లిచే
సినమోసంబునఁజిక్కి యర్కకులవా ♦ శి బూదిపాల్వేసితి
జనులందే నపవాదుఁ జెందితియిట్ ♦ ఛండాలునైపోయి యే
మనిజీవింతును ధాత్రినింక రఘురా ♦ మా! నామొతాలింపుమా.
చ. కనినకతంబునన్ జనని ♦ గాఁ దలపోసెడు నట్టికైక ప
న్నినకపటక్రియల్ దెలియ ♦ నేరకపోతిని సుంతయేని యే

మనిదలపోయుచుంటివో హృదయ దంతరసమును నేనెఱుంగు దం
చును నెఱుగముదేని నిలు దండునపాటున భస్మమయ్యెదన్.

కాబట్టి భానుండులేని ప్రపంచమువగిది వెలవెలఁబోవునయో
భ్యాపురంబున నుడలేక యీమునివేసంబును బూని భవదీయ
చరణసేవ సలుపవచ్చిన నన్ను మన్నించి కరుణింప వేడు
చున్నాడ.

రాము—తమ్ముడా ! ఇది యేటికోరికె ? వినుము పెద్దలవాంఛితం
బుల నన్యధాఁజుచుట భావ్యంబుగాదు. యుక్తాయుక్తవిచారణ
శూన్యులమై యట్టియవకలివక కార్యంబు లాచరించినచో
మన యిత్వాకుకులంబునకుఁ గళంకముఁదెచ్చినవార మగుదుము
గదా ? అందుల కొప్పుకొనెదవా ?

భర—అవును.

రాము—కావుననే తండ్రియాజ్ఞనా దలధరించి,

గీ. తపసివేషముఁ బూని కాం ద తారములకు
వచ్చినాడను నాదగు వంతుఁడీతె
రాజ్యపరిపాలనాది భా రమునుదాల్చి
వంతుఁ జెల్లించుకొనుమయ్య భరతసేవు.

భర—అయ్యో ! లోకరక్షకా !

గీ. తండ్రియాజ్ఞను శిరమున దాల్చిదాని
యిచ్చవచ్చినవానికి నీయనాకుఁ
దగినయధికారమున్న క తానరామ
చంద్ర సీకర్పితముగ నొ సంగినాడ.

కాన నామొఱివించి.

గీ. వడినయోధ్యకువచ్చి వ్రే ♦ ముడిని బట్ట ♦
భద్రుడవునౌచు రాజ్యవ ♦ పాలనంబుఁ
జేసికొనవయ్య మేము మీ ♦ నేనఁ జేసి
కొని మెలంగెద మయ్యయో ♦ గుణ నిదాన.

రాము—తమ్ముడా! నీవుకావిన భ్రాతృవాత్సల్యంబున కెంతయు సంత
సించి నీదానంబుఁ బరిగ్రహించితి కాని,

గీ. మొదటఁ బదునాలుగేడు లీ ♦ విధినివన ని
వాస మొనరించిపిమ్మట ♦ వచ్చి నీదు
దానముగ్రహించి నాదు శ ♦ క్త్యాను సార
మేలెడనుగాన భయమేల ♦ నింక భరత.

ఇందుల కంగీకరింతువేని,

గీ. తండ్రికోరికెఁ దీర్చిన ♦ ధన్యు నగుదు
భానుకులనత్య వాక్పరి ♦ పాలనంబుఁ
బ్రాచుటఁ గృతార్థనౌదు నీ ♦ మొఱిను సార్థ
కంబొనర్చుటచే గౌర ♦ వంబుఁ గాంతు.

భర—అన్నా !

గీ. తాములేకుండ నేనయో ♦ ధ్యా పురంబు
పోవఁజాలను గాన నా ♦ మొఱినువిని కృ
పామతిని వచ్చిరాఘవ ♦ రామ మము కృ
తార్థులుగఁ జేయుమయ్య వం ♦ దన మొనర్తు.

రాము—తమ్ముడా ! అధర్మకార్యంబున కిటులఁ బురిగొల్పుట యు
త్తమమేనా? దేశభారముననుసరించి జ్యేష్ఠుడనైనంత మా
త్రమునఁ దండ్రిగారి శాసన ముల్లంఘించి యిహ పరంబులకు
రెంటికెఁ జెడుమందు వేమి యన్యాయమిది.

భర—అయ్యా! గురూత్తమా! ఈమహానుభావులకుఁ దామైన నచ్చఁజెప్పి నన్ను నలుపురిలోఁ బడవేయుఁ నూత్రమునుజూచి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుఁడు.

వశి—భరతా! ఏమిచెప్పదును! శ్రీరాముఁడు తండ్రిగారి శాసనము నకు బద్ధుడై గదా యరణ్యములకువచ్చెను? అద్దానిమితిమీరి యయోధ్యా నగరంబునకు వచ్చినచోఁ బలుపురి నగుబాటులకుఁ బాలగుట నిక్కువము. తండ్రిగారిచే నీకొనుగఁబడిన రాజ్యంబున శ్రీరామభండారపణ మొనర్చుటచే యద్దానిఁ బరిగ్రహించి రాజ్యభారము వహించుటయు రాక్షసులకుఁ గర్తవ్యంబే కావునఁ గులక్షురువునగు నామాట మీరువుభయలు వినఁదలంతురేని యిటులాచరించిన బాగుండగ్గు.

గీ. వనమూగోసంశీలను రామ * భద్రు చిహ్న
మేడయిన నొగడుఁ గొనిపోయి * యింపుమీఱ
రామునకు మాటుగా నీపు * రాజ్యక్షేప
మయ్య శ్రీరాముడే ప్రభుఁ * డెచుచుఁ జాటి.

భర—(తనలో) ఎంతవిపరీతిము!

చ. జనకునిగోలుపోయి, గుణ * సామ్రామని రాముని కాసనంబులం
దున వసియుంపఁబడి, యతి * దుష్టుడనంచు నయోధ్యాయందుఁజే
ర్గని, యవనిదఁ బాపుకొనఁ * గాఁ జనుదెంచి తిరస్కరింపులం
చిన ఖలుడన్ మొగంబెట్టుల * నేధిక నెత్తుక సంచరించెదన్.

గీ. మొండిజీమలు లీసాడు * బొందిసుండి
వదలకున్నవి నన్నవ * భంశుఁజేయ
దైవమా! నాకికేగతి * దయఁదలంచి
బలుకఁదగదొకొ నీకింత * యలుకదగ్గున ?

ఏమైనఁగానిమ్ము. శ్రీరాముఁ డహాధ్యానగరంబును బ్రవేశిం
చువఱకు నేనాపురంబునకేఁ బోజాలను. (ప్రకాశముగా)
దేవా ! ఏమియాజ్ఞ ?

వశి—భరతా ! అజ్ఞకేమున్నది ? శ్రీరామచంద్రుని పాదుకులఁ గొని
పోయి యభిషేకించి యీ యరణ్యావాస కాలమంతయు గ
డుపుము.

రాము—గురువులయాజ్ఞ లతిక్రమణీయం బగుటంజేసి యట్లాచరిం
పుము.

గీ. నాకుమాటుగ సింహాసనం వమున నాడు
పాదుకులనుంచి రాజ్యప్రసాదంబుఁ
జేయుచుండిన నీకోర్కె, నిద్రిఁజెందుఁ
దండ్రవాంఛయుఁదీటు న త్యముచునిలుచు.

భర—అయ్యా ! నే నహాధ్యానగతంబునకు మాత్రము పోజాలను.
తలయెత్తుకఁ దిరుగఁజాలను.

వశి—అట్లయిన నందిగ్రామమునందుంచి యటులఁ జేయవచ్చును.

భర—దేవా మానీంద్రా ! అన్నా రామచంద్రా ! నాదొక్క విన్న
పము గలదు. దాని నన్యధాపరుపరని నాయాశయము.

గీ. నాడు శిరమునె సింహాసనం వముగ నెంచి
సలుపుఁడభిషేక మివ్వడి స్తలమునందు
నాహృదంతరసేషు నుం తనముజెందు
జన్మమా ! ధన్యతనుగాంచు సదయులార.

వశి—అట్లనే ! రామచంద్రా ! పాదుకల నొసంగుము ?

రాము—చిత్తము. భరతా ! ఇవిగో (అని యిచ్చును.)

భర—(పాదుకలను గల్లనద్దొని శిరంబునఁ దాల్చి) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి!

గీ. రామచంద్రుని ఘనకృపా ♦ రసమువలన
దొరకి శిరమెక్కినట్టి పా ♦ దుకల మహిమ
చే నమసె సర్వపాపముల్ ♦ జెందెఁ దనువు
ధన్యతఁ గృతార్థుడనునైతి ♦ ధరణియందు.
జేవా ! ఇట్లగునుగాత,

గీ. రామచంద్రుని పాదుకల్ ♦ రాజ్యమేలి
రామరాజ్యమె యనునటుల్ ♦ రహిఁ జెలంగి
శాంతి వ్రజఁబిందు వ్యాపించి ♦ సత్య నియతి
వర్ధిలెడిఁగాత నిచ్చులీ ♦ పనుధయందు.

వశి—తథాస్తు.

రాము—భరతా ! ఇక పోయిరమ్ము. జేవా ! వందనంబులు. మేమును దండకారణ్యమునకుఁ బోయి పర్ణశాల నిర్మించుకొని యట నుండుము.

భర—జేవా ! సెలవు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ పాదుకా పట్టాభిషేకము సంపూర్ణము.

